

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/12 szám

Tartalom

Villám

- [Ballai László: Karácsony](#)

Emlékezet

- [Bem József 1848 decemberi kiáltványai](#)
- [Széchenyi István: Hitel XIII. rész](#)
- [Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig](#)
- [Ötvenhat éve történt](#)
- [Kádár János, a jó elvtárs?](#)
- [Három hete történt](#)

Délibáb

- [Hunyady Sándor: Karácsonyi emlék](#)
- [Karinthy Frigyes: Karácsonyi szám](#)
- [Petőfi Sándor: Uti levelek Kerényi Frigyeshez II.](#)
- [Szerb Antal: Szerelem a palackban](#)
- [Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marciról](#)
- [Ballai László: A karácsonyfa-díszítő verseny](#)
- [Weöres Sándor: Tájkép](#)
- [Petőfi Sándor: Téli éj](#)
- [Ady Endre: Hideg király országában](#)
- [Dsida Jenő: Közeleg az emberfia](#)

Húrok

- [Liszt Ferenc: Ma már a kezeim hűtlenül elárulnak](#)
- [Ballai László: Thomán, Ferenczy, Cziffra](#)

Villám

Ballai László: Karácsony

Kinek
porhó, kinek
szánkózás, kinek
robbanó kacaj, kinek
töltött káposzta, halászlé
illata, kinek fenyő, üvegdísz,
angyalhaj, kinek ajándék, kinek
várva várt pihenés, álom, kinek távoli
csengettyűszó, gyertyák remegése,
kinek templommá vált élet.
Nekem
gregorián ének régi
hanglemezeiről,
amelyet először
édesanyám tett fel.

Emlékezet

Bem József 1848 decemberi kiáltványai

I.

A felső erdélyi hadsereg fővezérétől

Az erdélyi főhadseregnek korlátlan telyeshatalommal főkormányzatára meghivatván, első kötelességemnek tartom Erdély és a körülfekvő vármegyék lakosainak a kormány eltökélt szándékát tudtára adni.

Minden lakosok, nemzetiség, vallás- és rang-különbség nélkül egyenlők, és minden hivatalok viselésére ugyan azon jogaik vannak, ha az álladalomnak becsületesen s hűségesen szolgálnak, és a szükséges képességgel bírnak.

Azok, kik az álladalom függetlensége és jogai védelmezésére hivatva vannak, születésük különbsége nélkül legfőbb hivatali polcokra juthatnak, ha vitézségük és szükséges ismereteik bizonyosságait adandják. Azokról, kik a szolgálatban egészségüket veszítik, az álladalom éltök fogytáig gondoskodik, a harc mezején elhaltaknak özvegyei és gyermekei pedig az ország oltalma alá vétetnek, és azokról az álladalom gondoskodik.

Jóllehet, a magyar nyelv az országgyűlés nyelvének vétetett fel, minden más népségek nemzetségeket megtartják, és magok belső ügyeikben a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvökkel élhetnek. Minden valláskülönbség nélkül a kormány által ugyan azon ótalomban részesülnek.

Ha talán valaki ezen az ország kormányától biztosított jogokban megsértetnék, azonnal forduljon hozzám, és rögtön igazságot fog nyerni.

Erdélynek és a körülfekvő vármegyéknek minden lelkészei ezen hirdetményt templomjaikban több napokon át felolvasni tartoznak.

Nagyvárad December 6-kán 1848.

Bem s. k.

II.

Erdély lakosaihoz. A magyar hadsereg jó, hogy kiszabadítson titeket a reakció rabigája s a katonai zsarnokság alól.

A magyar álladalom alkotmánya által biztosított szabadság ismét életbe lép.

Mindennemű politikai vétkekért általános bocsánat biztosíttatik az egész országra nézve.

Ámde midőn a múltakra fátyol vettetik, midőn az eltévedt lakosoknak kegyelmes bűnbocsánat adatik, figyelmeztetnek egyszersmind az ország minden lakosai, hogy az alkotmányszerű kormány ellen elkövetendő minden újabb politikai vétkek haditörvényileg fognak büntettetni.

Azon lakosok, kik kezeikben fegyverrel fogatnak el, úgyszintén, kik magyar hadseregeik belépte után rögtön mindennemű hadi tűzfegyvereiket át nem adják, halállal büntettetnek.

Felhívatnak azért e hon minden lakosi, hogy náluk létező mindennemű haditűzfegyvereiket a legközelebb eső katonai hatóságnak azonnal adják be.

Minden, a hadsereg élelmezésére tartozó kellékek és megrendelt szállítások, a tisztek által nyugtatványoztatni s a kormánybiztosok által ki fognak fizettetni.

Kelt, Kolozsvárt, főhadiszálláson Dec. 27-kén 1848.

Bem
tábornok

Széchenyi István: Hitel XIII. rész

Bérekesztés (folytatás)

Lárma

„Ilyeseket hogy mondhat egy született magyar mágnás, s hogy teheti a vele egy rendűeket a haza előtt gúny s gyűlölet tárgyivá s nevetségessé, s mit akar? A régi szép rendet eldönteni veszedelmes *principium*ival (elveivel – a szerk), s mindent zűrzavarba hozni?” sat.

Igazságokat, habár keserűk is, végre kimondani nemcsak hasznos, sőt szükséges; mert az önisméret minden előmenetel- s jobbulásnak legelső kezdete; kellemetlen ugyan, de józanabb azokat honbelitől, rokontól hallani, mint inkább idegen vagy veszedelmes hazai figyelmeztetőre s dorgálóra várni; kik mibenlétünket annyira ismerik, hogy némely hátramaradásink s hiányos rendelkezésink titka oly nagy lett, vagy, hogy hibátlanabban mondjam, *oly tágra nőtt*, hogy mindenütt kilátszik, s egy hazánk minden gyapjából készítenő köpönyeg alá se férne már el többé. S így az által hiszem legszentebb kötelességim teljesítését, hogy mágnás létemre ilyeseket nem hallgatok el, hanem egyenesen s hímezés nélkül kimondani merek. Mert valóban nemcsak dicséretre méltóbb valamely hibát – eltagadás s abban megrögzés helyett – megismérni s abból kilábolni, hanem határtalanul bölcsőbb s tanácsosb is.

A görbe, nagy fülű, kaszás lábú, ha eszes, maga fogja magát a természet mostohasága végett gúnyolni s így idegen gúnytól ment lenni, s egyéb lehető elsőégeit s kellett tulajdonit pedigéleti nyájassága által annál szebb fényben előtűntetni. Ki mindezeket tagadni s fedezgetni akarja, nemcsak hiába fáradoz, sőt azon veszélybe esik, hogy ki-ki ujjal mutat rá s kacagja. És így bölcsőbbet nem tehetni az *önvádolásnál*, ha így lehet mondani, még akkor is, midőn a kellemetlen létből s hátramaradásból kilábolni lehetetlen. De hát, ha ezen kilábolás nemcsak nem lehetetlen, sőt igen könnyű és szinte semmi fáradságba se kerül s önmagunktól függ: akkor a hiányok s homályok eltagadása s rejtegetése csak azt bizonyítja, hogy azokból kiemelkedni nincs szándékunk vagy nincs erőnk.

A képzelet mindent nagyobbra fest, mint a valóság lenni szokott, s csak túllunk függ p. o. magasb tornyot a strassburginál, tágosb szentegyházát a római Sz. Péterénél, nagyobb hajót egy spanyol líneahajónál (sorhajónál – a szerk.) képzelni. Így egy cseppet se nehéz jobb utakat, műveltebb mezőket, kiesb vidékeket, serényebb kereskedést, helyesb communicatiókat (közbeszédet – a szerk.), vígabb falukat, tisztább városokat, jobb vendégfogadókat, nagyobb kultúrát, kiterjedtebb s többoldalú tudományt, nyájasb *hospitalitást*, értelmesb rendeletű kúriát vagy kastélt, nemesb patriotizmust, több közleket, polgári erényt – s kevesebb sárt, port, nádat, korlátlan partú vizeket, hasztalan erdőket, becstelen lapányokat, bozótot, kevesb egoizmust s egyrészt a legalaptalanabb hiúságot, másrészt a határ nélküli hajlékonyságot, alattvalók iránt döllyföt, előjáró előtt porban csúszást, kevesebb előítéletet, balvéleményt, tudatlanságot, féktelen betyárságot sat. – magunknak képzelni, mint amilyen s mennyi valóságban találatik honunkban.

Ennélfogva nem hívja meg a magyar vendégét soha fényes táblára, nagy bálra, pompás udvarába, hanem egy kis barátságos ebédre vagy táncmulatságra, szegény házához sat. – s így sokszor a képzelet igen kevésre s kicsinyre lévén elkészülve, a meglehetőst, tűrhetőst is jónak s különösnek tartja a hivatalos. Nincs veszedelmesb, mint valamely elsőségnek kicsapongó *reputációja* – becsesítése –, mert valóságban mindég kevesbet találunk, mint azt képzeletünk festi, midőn azonban az árnyékban szerénykedő szépet s érdemest ki-ki csudálva szemléli. S nem szolgálhatni valakit gonoszabbul, mint ha dicséretink által igen magasra emeljük, ami által őtet úgyszólván egy magas toronyra állítjuk, melyről szégyen nélkül nem ereszkedhetik le, s magát oly magas helyen nem is tarthatja sokáig – s így arról, azaz a közvéleményben a legfőbb pontról egyszerre a legalacsonyabbakra szokott süllyedni.

Nemzetekkel, hazákkal szinte így van, s főképp olyanokkal, melyeket nemigen ismernek, s melyek körül eddig mindég valami homály s köd borong. S így ha némely állításim nagyítva adnák is elő hiányink- s hátramaradásinkat, annál jobban fogja csudálni a külföldi magyar vagy az igazi külföldi azt, amit ő helytelennek s rossznak vélt, s amit tűrhető, sőt jó karban talál; midőn azonban azon igazságok, melyeket előadék, ma-hónap bizonyosan jó s hasznos következtetéseket fognak szülni.

Ami pedig a nevetségést, gyűlöletet s veszedelmes *principium*okat sat. illeti, valóban igaz: hogy számos hazánkfiainak életmódja s öntartása ugyancsak nem kacajra gerjeszt, hanem a szemeket könnybe borítja, s nem annyira gyűlöletre – mert ki gúnyolhatja, ki gyűlölheti az igazán szerencsétlent? –, mint inkább keresztény irgalomra méltó. S így mindazokat, kik magokat érintve s némely rajziban hű hasonlattal festve érzik – ha már magok akarják elárulni magokat –, arra kérem, változtassák utóbbi tetteik által mai állításimat hazugsággá; mert mindaddig, míg se nem jó polgárok, se nem jó gazdák, se rendet, se takarékoságot, se józan életet nem tartanak, mindaddig senki se fogja hinni, hogy azok, kik velük egy értelemben nincsenek, velek kezét nem fognak, pénzeiket nem úgy pazarolják, jussaikat nem

úgy tiporják, s napjaikat nem úgy ölik, mint ők – veszedelmes emberek; hanem azt fogják hinni: hogy ki-ki önmaga színét viselvén s nem más, csak öntulajdoni által lehetővé s lévén valóságosan nevetségessé s gyűlöletessé, bizonytalannal nem oly birtokosok fogják a fentebb előadott kötelességekről értesítő gondolatokat helyteleneknek tartani s megtámadni, kik urunk (a király – a szerk.) közelebbi tisztjei, s kik élteket közszolgálatra szentelék, hanem olyanok, kiknek se vagyonok rendben, se rokonbeli összeköttetésük tisztában, se jobbjágyik, se gazdaságok jó állapotban nincsenek. Sőt ki-ki arról lesz meggyőződve: hogy azoktól kell tartani, s azok fogják az egész egyetemet (a világot – a szerk.) minden kétségen kívül végre zavarba s veszélybe hozni, kik már mindeneket eltékozlák, s gyermekiknek egy garast se hagynának, ha az valóban nagy tiszteletet érdemlő atyai tehetségekben állam, s a birtok s vagyon *sequestrum* (bírói foglalatás – a szerk.) vagy *majoratus* (hitbizomány – a szerk.) által valamennyire mentesítve nem volna – s nem azoktól, kik a haza ügyében fáradozván anyaföldöket mind magosbra emelni törekednek, midőn a bal- s előítéleteket kiirtani, valódi s életrevaló ismereteket, tudalmakat mind jobban s jobban terjeszteni iparkodnak – hogy azok valóban a veszedelmesek, kik mindent mutatók, csak magyart nem, s kik a rendetlenség közepéből mindég csak jó rendről s áldott nyugalomról habarásznak, helyesb ekében pedig, lóherében, jobb vendéglőben, versenyfutásban, tudományos társaságban s tán még egy magyar *dictionariumban* (szótárban – a szerk.) is véres revolúciót látnak, s kik azokat hirdetik ügyes észfogással veszedelmes *princípiumúaknak*, kik nem az ő nyomaikat tapodják, hanem azáltal hiszik tántoríthatatlan hűséget királyokhoz megmutatni, s azt egész Európa által elismertetni, hogy legédesb jussok szerint szavaikról s tetteikről lerántván a homályt, kétségést, alattomost, *hypocrisist* (képmutatásat – a szerk.) s minden álságot, oly szívesen áldoznak ideik, vagyonik s fáradozásikkal honjok elősegelésére, mint készek is fejedelmikért véreket ontani egy cseppig mindenütt s mindenkor!

„Néhai bölcs és dicső atyáink s elődeink is csak úgy éltek, mint mi, azért ne akarjunk jobbak lenni, mint ők, s így ne változtassunk semmit; sok, ami teóriában szép, s a jobb szívűt, de mélyebben nem gondolkozót bájolja s elcsábítja, praxisban ki nem vihető. S miképp mondhatni, hogy az ország semmi terhét sem viseljük, hiszen az *indirecta* teher (közvetett adó – a szerk.) szinte elnyom, s efelett nem *insurgálunk-e* (lázdunk-e – a szerk.), ha kívánatlik? S másutt, a külföldön jobban mén a dolog?” sat.

Néhai bölcs és dicső atyáink s elődeink éppen nem éltek úgy, mint mi, hanem kemény vadságokban háborúhoz s veszélyekhez edzve lóháton vagy váraikban, sánc és mocsár közt igazán nagyok voltak; mi ellenben ellágyultan s elpuhulva se vadságunk, se civilizációi súlyunk által félelmesek többé nem vagyunk. Megváltozott az idő s azzal mi. S így könnyebb az elődökre *provocálni* (hivatkozni – a szerk.), mint megmutatni: hogy csak ők is úgy kocsiztak s henyéltek, mint mi, s őhelyettek is mindég csak az adófizető kelt ki ellenség eleibe, s akkor is jobban levágta a török fejét, mint ők; amit ma minden bizonytalannal jobban tudna, mint mi. De ha megengedtük magunkon azon kardinális változást végbevitetni, melyen az okos csak örülhet, mert az új úton mindent elhomályosíthat, ami eddig magyar földön dicső valaha csak volt – azon kardinális változást, mondom, hogy örökös katonákból kirekesztőleg földművelők, tudósok, írók, ügyvédek s effélék legyünk, midőn azonban csak az adófizető nép katonáskodik igazán – hogy ellenezhetjük józanul s igazságosan azon változásokat, melyek a fő kivetkeztetés természetes kísérői?

Mi most éppen – ha úgy szabad kimagyarázni magamat – az oroszán, ami hajdanta valóban voltunk is, s a jó fegyverzetű férfiú közt állunk. A régi iskolabeliek mindég vissza akarnak vezetni oroszánunkra, s ebben nem cselekesznek ítéletem szerint természetesebben s mélyebb belátással, mint ha egy 32 esztendősi férfiút megint 18 esztendőssé akarnának varázsolni vagy az emberiséget rák gyanánt hátra léptetgetni vagy mából tegnapot csinálni, s így minden igyekezetik- s intésiknek a mathesis (matematika – a szerk.) rendje szerint nem lehet egyéb következtetése durvaságnál, gőgnél, betyárságnál s hosszú bajusznál. Én inkább fegyvert fogni tanácslok; azon fegyver pedig, melyet ajánlok, nem egyéb, mint már előbb is mondtam, kicsinosított emberfőnél. Ebből ered minden, mert a bölcsesség erő és szerencse. S így csak a csinosodás van itt-ott még hátra, mert hála az egeknek, feje van mindegyikünknek.

Ami pedig a teóriát és praxist (az elvet és a gyakorlatot – a szerk.) illeti, mellyel némelyek minden körülállásban elő szoktak állni: tudjuk azt igenis jól, hogy könnyebb házat, hidat rajzolni, mint építeni; könnyebb erőművet kigondolni, mint mozgásba hozni; könnyebb tökéletes *respublicákat* (köztársaságokat – a szerk.) s országglásmódokat képzelni, mint csak egy falusi bíró dolgait is derekasan s emberül végezni – de tudjuk ellenben azt is, hogy ezen téma a rest, rosszakaró s kivált az interesszált (érdekelt – a szerk.) szájában olyan, mint a méreg, s a legjózanabb javítást, legbizonyosb előlépést is sokszor gyökerestül megsemmisíti: p. o. hogy a vármegyeházi kassza mindég legnagyobb bátorságban (biztonságban – a szerk.) legyen, azzal visszaélés ne történhessék, s bukás ne kövesse, mint sokszor a régieket dicsérők közt lenni szokott, ily komoly tekintetű okoskodók előtt, kivált ha magok kezei alatt

van, teóriában szép, de praxisban ki nem vihető. Hogy a hús *limitatio*ja (ármegszabása /t.i. a városi tanácsok által/ – a szerk.) eltörültesse, s ily könnyű, egy garasba se telő javítás által a mezei gazdaság egypár év alatt századi szökkenést tegyen, teóriában igenis szép, de praxisban ki nem vihető. S vajon mért lenne ki nem vihető? – Mert azáltal némelyeknek, kik a tanácsban ülnek, s mindég a régi rendet emlegetik; egy jövedelmi részek (jövedelmük egy része /amellyel a mézárások megvesztegetik őket/ – a szerk.), midőn a hús felemeltetik, elmaradna. S így az új teóriából származó praxis, s mint ők mondogatják, az újításokból fakadó zavar rájuk nézve természetesen semmit sem érne s káros lenne. Hogy a földbirtokosok utak csinálásához s egyéb communicatiók (közművek – a szerk.) létesítéséhez járuljanak (hozzá – a szerk), s így eleveiséget s egészen új életet hozzanak hazájokba, teóriában szép, de praxisban ki nem vihető – s ugyan mért? Mivel a vásárhoz közel lakónak a rossz út ideig-óráig hasznos, mert a konkurenciát kizárja, legfőképpen pedig azért, mivel ha megszűnik a régi rend, megint az útbiztosok jövedelme maradna el (amelyet a közmunka csökkentéséért őket megvesztegető parasztoktól húznak – a szerk.) sat.

És ilyen praxisok, mint p. o. legeltetésben, hol a földesúr lassan-lassan minden legelőből kiszorítja jobbágyit, vagy útcsinálásban, hol 14 napra idegen tájakra hajtják el a szegény parasztot, s ott bitangképp jobbára esztelenül s így hiába pazérlott munka közt marháját legelő híja miatt romlani s veszni látja, midőn azonban maga sínylődik, vagy pénzét a csapszékben költeni kénytelen – végre ha ő készítette el az utat, csak szinte megint egyedül ő maga fizet vámot túle; vagy forspontozásban (kocsikázásban – a szerk), midőn a jobb lovas jobbágy földesurának vagy tiszteinek ingyen szolgáló kocsisa; vagy vármegyeház-építésben, hol közönségesen a munka s költség legnagyobb terhét azon osztály viszi, melynek a vármegyeház néha nem egyéb kínzóhelynél; vagy országgyűlési költségek vitelében, melyen az, ki a költségeket viszi, reprezentálva nincs – és számtalan efféle praxisok ugyancsak jó, szép s nemes elintézések! S lehet-é azokat rendnek s igazságnak hívni? S ugyan változtatások ki nem vihető-e? S tán veszedelmet hozna hazánkra? Ó, szégyen! hol marad elpirulásod! S mégis hány ügyes *hypocrita* teszi ilyesek által a sokaságot bolonddá, mely vak heviben rá merne eskünni, hogy alkotmányunk ily égbekiáltó s a természettel összeütköző sarkalatokon áll.

Ami pedig az *indirecta* terhek vitelét, mely minket, amint állítják, elnyom, vagy háborúkori felkelésünket illeti: arrúl most inkább hallgatok, s más időre hagyom, mert igen sokáig kellene az abszurdumok tengerén hajóznom, minekelőtte józan partra juthatnék. Azonban nem hiszem: hogy ezen sokszor előhozott tetemes súly, ti. az *indirecta* teher agyonnyomott volna eddig csak egyetlenegy magyar nemest is – tán parasztoknak sajnosan esett, az meglehet; s éppen oly nehezen képzelhetek magamnak, akár mint hevítsem is fel s kínozzam fejemet, egy oly hadi sereget, mely a mai nevelés s életmód következtében a legvadabb s -dühös ellenséggel győzdelem-hihetőséggel szállhatna szembe, mely jobbára csak nemesekből, mágnásokból, lordokból, pairekből, püspökökből s ország zászlósiból volna szerkesztetve, kik a nemzetek tábornoki, hadnagyai voltak régi világban!

S hogy másutt sincs jobb világ, külföldön se megy jobban a dolog, az ránk nézve mit következtet? Ezen állítást tagadni is lehetne, mert igazságos ítélet előtt Magyarország minden lakosit s nem kirekesztőleg a nemeseket kellene csak kihallgatni; s továbbá, ha sehol se volna is a jólét oly *indigena* (honos – a szerk.), mint nálunk, mért kellene azért a középszerűség szomorú pontján megállani, ha mindnyájan határ nélkül szerencsésbé lehetünk még, s arra szeretett királyunk atyai gonddal kezét is nyújt?

„Még igenis kora ilyeseket mondani – szerzőhöz nem illők, országgyűlésre valók; egyébiránt nem tanácsos annyit változtatni egyszerre, hanem csak halkan s egymást követve. Efelett mi közünk nekünk ahhoz, ha Magyarország fél század után fog is virágozni – mi akkor nem élünk már sat.”

Némely emberek mindenre – kivéven, ami közvetlenül önhasznokat következteti – csak azt tudják mondani: még kora s nem ma, de még ezer esztendő múlva is mindég csak azt mondanák. Van is, tagadni nem lehet, sok az időt megelőző, mint p. o. lónak gyepré hozása idomítás nélkül, úrfinak egzamen adása tanulás nélkül, soknak házassága tapasztalás nélkül, *repraesentativum systema* (képviselési rendszer – a szerk.) közértelmesség nélkül sat. – De a publikumnak valami hasznosra elkészítését tán nem ezek közé számlálhatni, sőt úgy látszik, hogy némely tárgynak egyszerre – minekelőtte a tanácskozóknak tökéletes világos ismerete lenne még róla – tanácskozás végetti felvétele inkább tartozik azon növendékek társaságába, kik születéseikben apjokat előzték meg.

Mit ér a legjobb vadász, legjobb munkás, legjobb deák, legbátrabb ember előkészület nélkül; az elsőnek puskája nem süll el, a másodiknak ekéje biccen ki, kaszája tompán vág, a harmadik minden esze s talentuma mellett is második osztályba jó, a negyedik s kivált mostani időkben haszontalan katona sat. Minden idomítástúl, elkészítéstúl függ! S a legjózanabb szisztémákat s intézéseket minden előkészület

nélkül, azaz rendetlen képzeletek igazítása s rendezése, hamis bényomások, vakító elfogultságok s megrögzött balítéletek kiirtása s a tudnivalók nagyobb kiterjesztése előtt tanácskozásba hozni nem egyéb, mint magot vetni száraz, kemény földbe, mely se szántva, se trágyázva, se boronálva nincs, s ennek következtetésében látjuk s tapasztaljuk sok összeülő közepiből és sok fáradság után igenis sokszor, miképp veszi eredetét a semmi, és ez B.-re emlékeztetvén azt mondatja velünk: „Sokat dolgoztak, de keveset értek el.” S erről megfontolásra csak ennyit!

Igen sokat kezdeni egyszerre, igaz, többnyire igen ártalmas, s az, ki így cselekszik, nem dolgozik nagyobb sikerrel, mint azon agár, mely egy ízben több nyulat hajhász – ellenben nem lehet p. o. gazdaságban az idén ökröket vásárolni, esztendőre kutakat ásni, harmadikban béreslakást építeni, negyedikben szekereket, ekéket készíteni sat., de soknak szinte egyszerre kell megtörténni, hogy a sok elkészült tagok részarányos egybefogó egésznek alkossanak. A józanabb gazdasággal s kereskedéssel oly szorosán függ a legelők felosztása, húsárúsítás (a hatósági ár – a szerk.) eltörlése, hitel, papirospénz s több efféle össze, hogy úgyszólván csak egyszerre mehetnek előre. Így van sok egyéb fontosban is. S kezdeni kell valamikor, mint nemkülönben nem lehet mindég alunni, hanem végre csak fel is kell ébredni.

S hogy sok nem bánja, mi lesz hazájából holta után, azt igenis elhiszem, sőt bizonyos vagyok benne, mert látom, hogy élteben se törődik vele sokat. De a nemes nem így gondolkozik – amit megvallani nem szégyell –, s azt hiszi, habár egyedül maga maradna is, hogy egy becsületes embert kirekesztőleg csak az boldogíthat vénülő korában, ha férfiideje férfias munkalódási által megérdemlé, s előre sejdíti, hogy hazafiai lelelkesb része valaha, ha ő többé nincs, s minden irigységnek s megsértett önszeretnek vége – hamvai felett azt fogja rebegni: „Itt a föld igazán nemes csontokat, igazán becsületes hazafit borít.” Mert mi melegítheti a nemes vért edesebben, s mi által felelhet az ember jobban meg titoktele ittlétének – melyben minden kétes s rejtett, s hol még a legvilágosabban látó szebb lelki felemelkedéssel is csak sejdíthet –, mint midőn ön álláshelyén, melyre a sors állítá, hazája s ezáltal a mindenség tökéletesbítéséhez tehetsége szerint járul!

Azért, ha másnak hazája fejőstehén gyanánt jelenik is meg, nekünk azon remény maradjon mindég legszebb örömünk, hogy magyar honunk mind magasbra fog emelkedni még; s leszünk-e tanúi annak vagy sem, a hatalmas istenekre bízunk, s úgy fáradozunk, mint halhatatlan lelkűek, kik az idő mohátúl mentek. S ki tudja, ha soha többé halotti álmunkból nem ébrednénk is fel, ki szerencsésebb: az-e, ki a fákat ülteté, ápolgatá s azok lassú, de meg nem szűnő növéstét tapasztalá vagy az, ki megnőtt korokban nyugodott s henyélt csak árnyékok alatt?

„S mily jussal mondhatja a szerző mindezeket, ki bírta rá; minket tán vezetni akar sat. Ő bizonyosan mellékes célt vágy elérni, s nagylelkű állításai egyedül kifüggesztett cégér, mely által a lágyvelejükét misztifikálja, midőn magában nevet s önhasznát lesi” sat.

Ezen megtámadás személyemet illeti egyenesen, s így azt megcáfolni sok tekintetben bajos, mert önszemélyérül szólani annyi, mint a szebb társasági rendet sérteni, s így tán tanácsosb lenne hallgatni, s a rólam való ítéletet az olvasóra bízni. Azonban ily megtámadást nemcsak rossz néven nem veszek, sőt annak úgynnyira örülök – mert részint a büszkeség szava, részint pedig azoknak, kik némelyeket a velem tartástúl nagybecsű tanácsokkal elvonni akarnak, igazi misztifikációja –, hogy néhány kis megjegyzésemet elhallgatni nem vagyok elég erős.

Olyasokat, kik jussomat gondolatim előadásira nézve kétlik vagy el is akarják tagadni, s magokat általam vezetettnek nem engedik, csak *dicsérhetek*; mert ők azáltal azt bizonyítják, hogy több észbeli erőt érezvén magokban, mint bennem tapasztalnak, önszemélyeket hiszik vezetőkké alkotva. S ily nemes önértet, ily büszke felemelkedés legnagyobb tiszteletre méltó; s éljenek! Ne is menjenek ilyesek senki mögött, de a legnemesbek mellett vagy előttök is – csak rajta!

Galileire nem bírta senki a Föld maga körül forgásának kitalálását; Newtonra senki a nehézség törvényei felfedezését; úgy nem bírta senki Franklinra azt, amit emléke mutat s ami egyszersmind dicső életrajza: „elragadta az égből a villámot és a zsarnoktól a jogart.” De ők halhatatlan pályájokat minden *titulus*, *protectio*, *salarium* (fizetés – a szerk.) s effélék nélkül – s anélkül, hogy más emberek által rájuk lett volna bízva, eljárta, s úgy látszik, meghívások az emberiség felvilágosítása végett magasb helyről történt, mint amily magas hely e földön van. S így jeles megtámadóim – mert olyasokról itt nincs szó, kik csak hibát tudnak találni, magok pedig sohasem visznek végbe semmit – ne várjanak senkire, járjanak elöl, mint a például felhozott három bölcs, szívesen leszek követőjök; adjanak jó tanácsot, oktassanak bölcsességre; erősítsék meg önpéldájok s tetteik által, amire oktatnak –, leghívebb tanítványok én fogok

lenni. Amiben hibáztam, ők igazítsák el – s fussanak velem egy pályát. Nem kívánok egyebet, mint hazafiságomban óáltalok meggyőzetni; s nem óhajtok semmit buzgóbban, mint hogy hazafi kötelességim gyakorlásában általok messze hagyassam hátra, mert így – s ezt büszke érzéssel merem állítani – az ország nemsokára ugyan más képet mutatna!

Sok, igaz, azt is rossz néven veszi, s a *ki bízta rá-t* veti szememre, hogy némely magyarokat szégyen, gúny, szatíra s egyéb túlem kitelhető üldözés által anyai nyelvük – melyet tulajdonképp anyanyelvnek sok magyar házban többé nevezni nem lehet – megtanulására kínszeríteni akarok. Már ez ugyancsak nagy szemtelenség s égbekiáltó igaztalanság, azt nem tagadhatni – s én azt csak vak hevemben teszem; mert hogy is kívánhatni azt okossággal s mérséklettel egy magyartúl, s kivált ha több ezer jobbágyi vannak: hogy még magyarul is tudjon, midőn hazai dolgokban úgysem igen jártas? Hisz ez igenis nagy *praetensio* (próbatétel – a szerk.) lenne – és szinte a természet törvényivel ütköznék össze!

Ákármihez s mi ellen való vak bizodalom vagy bizodalmatlanság pedig a lágy velőnek s felette gyenge ítélőerőnek legnagyobb betűkkel írt *testimonialisa* (bizonyosága – a szerk.). Rézzé válik-e az arany a rossznak vélt markában vagy arannyá a réz a jónak gondolt kezei közt? Nem változik biz az egy cseppet sem, akárki markolja is – csakhogy ismerni kell. Szintígy van a gondolattal, okoskodással, állításokkal. A rossz ember sokszor sok jót és eszest mond, mint nemkülönben sok hiábavalót s esztelent a jó. A maga lábán állni s maga eszivel gondolkodni tudó nem hagyja magát, mint a nép, fényes beszéd, kellemes előadás s ügyes szofizmák által elcsábíttatni, de mindenkor és mindenütt a dolog velejére tekint, s ezt aszerint fogadja el, azt úgy veti vissza. S ki azt mondja: „Ne higgyetek neki, misztifikál”, az misztifikálja inkább hallgatóit, mert nyíltan szűk eszű- s keskeny belátásúaknak nyilatkoztatja, kik magok se nem látnak, sem ítélni nem tudnak.

S ezek szerint a rólam való ítéletet – s valjon mi a fő célom s mily jutalmat s hasznot vadászok – kinek-kinek önbelátására s megbírálására bízom – midőn azt hiszem, hogy hazám java előmozdítására minden túlem kitelhető cselekedni szinte oly jussom van, mint egy se igen magas, se felette alacsony helyzetű katonának tagadhatatlan jussa van – ami legszebb bére – minden túle kitelhető a diadalomnyerés végett elkövetni; s ezen fényes jussombúl, melyet a *legitimitás* legszentebb törvényei szerint, mint az Isten legszebb ajándékát tekintem s becsülni tudom, s melyet túlem, míg élek, el nem fog ragadni senki, folynak személyemre azon kötelességek, melyeket fentebb előhoztam.

Az ötödik, hatodik s számtalan többi megtámadókat, kik okoskodásim ellen minden bizonnal hidraként fel fognak kelni, még most megcáfolni nem akarom. Legyen az utolsó szó olvasómé. Téma van elég, s így berekesztésem vége legyen még egy barátságos s már többször érintett rövid

Tanács

A legnagyobb igazságbúl minden részre a legnagyobb haszon is foly, úgy mint kirekesztűleg csak a természet örökös rendszabási szerint alkotott tárgy – legyen erkölcsi, legyen lelketlen – rejti magában a lehetőség, siker s állandóság mineműségét. A legfőbb igazság erkölcsi világban az, ami mechanikában az öröklétű axióma.

Nem kényüinktűl függ tehát p. o. a vizeket erre vagy amarra vinni, mert azoknak nem parancsolhatunk – nem kényüinktűl gőzerőművben a *lombikot* nagyobbra-kisebbre, az *emelőket* hosszabbra-rövidebbre készíteni – *szorító erőművben* (hidraulikus emelőben – a szerk.) a *csőket* hosszaságokhoz képest szűkebbre-tágabbra rendelni, mert ezek közt mathesisi idomzatnak lenni kell sat., hanem szükséges – ha igazán józant akarunk előállítani –, hogy a természet örök rendszabási szerint eszközlésinket a víz, gőz, levegő sat. változhatlan tulajdonikhoz alkalmaztassuk. S szinte így nem önkényüinktűl függ a társaság, alkotmány s országlás józan léte; nem tetszésüinktűl s jószívű óhajtásinktűl függ embertársainkat s honbelieinket jobb létre emelni, boldogítani; hanem az csak a lehető legigazságosb elrendelésbűl, azaz: a természet eldönthetlen szent törvényei hú teljesítésébűl eredhet – szóval semmi sem közelíthet a tökéletesbhez, ha sarkalatja nem talpigazság.

Ezek következésében tanácsom semmi egyéb, hanem hogy: „*Hazánkban mindenkinek vagy legalább a lehető legnagyobb résznek gyomra, feje és erszénye ne legyen üres* – sőt hogy ki-ki magának több s több életjavakat s kellemeket szerezni iparkodjon – de azokat fáradozása után minden hihetőséggel el is

érhesse, s azokat elérvén bátorságban bírhasza is.”

Mennél több marhahúst eszik, mennél több bort iszik, mennél több posztóruhát visel sat. a nép, annál jobb lábra kap a természető, s nincs mit rettegnie a vásár változásai, külföldi tilalmak, *bankrotte* (csőd – a szerk.) s lankadó kereskedés miatt – mert minden terméke szinte már mezein kél el – s mennél számos házi bútort, csinosb konyha- s ebédszereket s egyéb életalkalmat sat. szerez magának a sokaság, annál jobban emelkedik a mesterember s kalmár, s mennyivel több a belső természetés s nagyobb a kívánsat külföldi javakkal is élni, annál jobban díszlik a kereskedés.

És így a serényebb földművelést, nagyobb *industriát* (ipart – a szerk.), virágzóbb kereskedést, szóval: a jobban bírást s gazdagabb lételt megelőzi – s ezen talpigazságon áll a földbirtokosnak, ha úgy szabad mondani, kincstára – az ország lakosi legnagyobb részének oly körülmények közé helyzetése, hogy az nemcsak marha-, de még borjúhúst is ehessék; nemcsak savanyú, de még ugyancsak jó bort is ihassék; nemcsak posztóruhát viselhessen, de még kárpitot is használhasson sat. – röviden s oly világosan, mint lehet: hogy az adófizető nép halkkal azon erkölcsiségre emeltessék, s a jobban fáradozó és iparkodó test- és észbeli törekedésinek azon *bizonyos és bátorságos* jutalmát is nyerje, melyek nélkül, akárki mit mond, egy ország sem emelkedhetett ki eddig, s egy se fog kiszabadulni a középszerűség s alacsony állás szomorú köreiből soha!

Azon közmondás: „gazdag paraszt teszi a gazdag földesurat”, honunkban nem mindég teljesül be, sőt mai időkhez többé nem illő feudális létünk következtében mint igazság, szinte sehol sem áll; mert a birtokosra nézve ideig-óraig csaknem mindenütt hasznosb a lelketlen pusztá (a birkalegelő – a szerk.), mint a népesített határ. Azonban ezen most említett közmondás, mely valóban talpigazságon alapul, nem azért válik köztünk hasztalan állítássá, mert valami hiányt rejt magában, hanem azért nem illik mostani helyzetetésünkre, mert jobbágyink vagy nem bírják igazán jól magokat, hanem csak a mi képzeletünkben; vagy nem bírják jól magokat oly módon, mely a földesúrnak is hasznos lenne, azaz nem bírják közönségesen magokat szorgalmasb *industriájok* (iparkodásuk – a szerk.) után jól, hanem csak tágos mezeik és számos marháik következtében; s így természetesen jobb s gazdagabb létek sem uroknak sem az országnak sok hasznot nem hajt.

A magyar szántóvető közönségesen, komoly férfiúsága következtében, nem törekedik úgy, mint sváb vagy szász szomszédja, némely életjavak megszerzése végett – s így se maga nem bírja magát oly jól, se földesurának, se a községnek nem oly hasznos jobbágya s embere, mint az. De ebből nem az következik: hogy a magyar földműves régi s részint mostani, semmit vagy igen keveset óhajtó s így igen keveset szemfüleskedő henye apátiájában hagyassék, hanem hogy renyhéségi hajlandósága miatt inkább a legnagyobb inger s azon mágusi erejű indítóok használtassék, mely más országokban, mint a tapasztalás mutatja, oly csudákat művelt, hogy azokon alig bámulhatni elegendőleg, s melyek következtében p. o. Britannia esztendőnkint szinte 8 millió mázsa vasat készít, 1½ millió mázsa gyapjút, 2 millió pamutot és számtalan ilyest varázsol leghasznosb s kellemesb mindenféléké; míg mi tán 200 ezer mázsa töredékeny vasat se tudunk előállítani – egy kis durva posztót pamutból s egyébből pedig a semmihez igen közel járót készítgetünk sat.

Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig

– részletek a készülő könyvből –

Erdély elfoglalása (folytatás)

A Román Nemzeti Tanács pedig 1918. november 9-én a következőket írta:

„A Magyar Nemzeti Tanács Kormányának,
Budapest

Az események rohamos fejlődése folytán azon meggyőződésre jutottunk, hogy a népek önrendelkezési jogának értelmében, valamint nemzetünknek és a vele egy területen élő kisebbségeknek érdekében a közrend, vagyon- és személybiztonság megóvása céljából most már át kell vennünk Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei fölött a teljes kormányzó hatalmat. E vidékekhez tartoznak a következő megyék: Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, Bihar, Szatmár, Máramaros, Beszterce-Naszód, Szolnok-Doboka, Szilágy, Kolozs, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Alsófehér, Kisküküllő, Nagyküküllő, Hunyad, Szeben, Brassó, Fogaras, Háromszék, Udvarhely és Csík megyék, valamint Békés, Csanád és Ugocsa megyék román területei.

Intézzon a kormány Magyarország és Erdély nemzeteihez azonnal egy manifesztumot ilyen értelemben, és rendelje hatalmunk alá azon területeken található minden állami, politikai, közigazgatási, bírósági, iskolai, egyházi, pénzügyi, katonai és közlekedési intézményt, hatóságot és szervet. Ugyanekkor ezen területen minden más impérium megszüntetendő. Ellenkező esetben kénytelenek lennénk proklamációban népünknek, az országnak és az egész világnak tudtára adni, hogy az önrendelkezési jog gyakorlása részünkre lehetetlenné tétetett, s így a hatóságokkal minden további együttműködést beszüntetünk, és a bekövetkező eseményekért a felelősséget nem vállaljuk, és azt a maga teljességében a Magyar Nemzeti Tanács jelenlegi kormányára hárítjuk.

Természetes, hogy a kérdéses területen élő más népekkel szemben a magunk részéről respektálni fogjuk a wilsoni elveket.

A kormányzás átadásának módozatait vegyes bizottság állapítsa meg. A kormányt Nagyszébenben fogjuk megalakítani.

Ezen megkeresésünkre a választ folyó év november hó 12. délután 6 óráig várjuk.

A Román Nemzeti Tanács
Dr. Pop C. István
Elnök”

De vajon mely események rohamos fejlődése készítette a magyar kormányzati szervekkel addig készséggel együttműködőnek látszó Román Nemzeti Tanácsot, hogy elszakadási törekvésének ilyen hirtelen, sőt követelő módon adjon hangot?

Azok után, hogy Károlyi Mihály kijelentette: „szabadok vagyunk, s mint szabad nemzet nyújtunk testvéri kezet a hazánkban élő többi nemzetnek”, majd november 2-án amnesztiát hirdetett – így nemzetiségi politikai foglyok is kiszabadultak –, továbbá elmozdította hivatalukból a közismerten románellenes főtisztviselőket, Magyarország szinte minden román lakta településén gyors ütemben létrejöttek a román nemzeti tanácsok és gárdák. A „testvéri kézfogásra” azonban csak néhány helyütt került sor, mindenekelőtt Kolozsvárt. Itt közös magyar-román-szász katonai tanács alakult, s a helyőrség élén álló Konrad Siegler tábornoknak mindhárom nemzeti tanács képviselőivel szignáltatnia kellett a parancsait. Ez az együttműködés csakhamar kiváltotta a románok aradi központjának nemtetszését, mivel a Központi Román Nemzeti Tanács minden román katonát kezdettől fogva „a Román Nemzeti Tanács katonájának”

nyilvánított. Ezért megkezdődött a kolozsvári román vezetők lejárata.

A magyarok elleni – részben persze történeti okokkal is indokolható – bizalmatlanság párosult az alapvetően konzervatív román politikai körök elhatárolódásával is. „Senki ne várja tőlünk, hogy kövessük a budapestiek példáját, republikánusokká, dinasztiaellenessé, forradalmárokká váljunk; nem voltunk ezek eddig, s nincs okunk a jövőben sem azzá lenni.” A modern politikai eszmék egyértelmű elutasítása mellett egyelőre homályban maradt az a kulcskérdés, hogy a dinasztiahű román szívek vajon a bécsi Habsburgokért vagy netán a bukaresti Hohenzollernekért dobognak.

Azt követően, hogy korábban a francia és az angol miniszterelnök jóváhagyta a párizsi „román egység tanácsa” előtt az összes románok unióját, november 5-én Robert Lansing amerikai külügyminiszter is tolmácsolta elnöke állásfoglalását a kérdésben. Az országszerte nagy izgalmat kiváltó Lansing-üzenet november 8-án jelent meg a magyar lapokban: „Az amerikai elnök rokonszenvez a mindenütt lakó románok nemzeti egységének gondolatával. Az USA nem fogja elmulasztani, hogy alkalmas időben érvényesítse befolyását az iránt, hogy a román nép hozzájusson jogos politikai és területi igényeihez.”.

November 9-én Németország hivatalosan közölte a román kormánnyal, hogy Románia Erdély iránti igényét „jóindulatúan kezelik”, ha – a Romániát 1916-ban legyőző, ezzel végső soron 1918 májusában különbékére kényszerítő – Mackensen tábornok hadseregét nem háborgatják, mialatt az kivonul az országból.

November 10-én Ferdinánd király parancsára készültségbe helyezték a román hadsereg alakulatait a magyar-román határ mentén.

Végül pedig voltak titkos hírek és akciók is. Katonai és diplomáciai forrásokból kiszivárgott, hogy az Antant és Magyarország között kötendő belgrádi egyezményben a Maros lesz a demarkációs vonal, vagyis Erdélyt – egyelőre legalábbis katonai szempontból – kettévágják.

Iuliu Maniu, a Román Nemzeti Párt alelnöke Bécsben megalakította az Erdélyi Románok Nemzeti Tanácsát, illetve a Román Katonák és Tisztek Szenátusát, és hozzáfogott ahhoz, hogy az olasz frontról hazaözönlő hadsereg román katonáit egységekbe szervezve Erdélybe hazaküldje. Így a Román Nemzeti Tanács (RNT) nagyjából félszázezres haderő birtokába jutott volna, miáltal Arad súlya mérhetetlenül megnőtt volna Budapesttel, de még Bukaresttel szemben is. Rudolf Stöger-Steiner hadügyminiszter engedélyezte, hogy Maniu átvegye a román ezredek feletti parancsnokságot. A kezdeti erőt az ötezer főnyi – román nemzetiségű – szászvárosi gyalogezred jelentette, amelynek Bécsújhelyen is állomásoztak katonái. Az ezred azután közreműködött a bécsi tüntetések leverésében. Maniu a segítségnyújtásért cserébe megkapta a bécsújhelyi katonai tábornokot, valamint élelmet és különvonatokat kapott a hadügyminisztertől. Az alakulatok hazaszállítása már november első napjaiban megkezdődött, ám elővigyázatosságból szerb területen keresztül. Kisebb kontingensek el is jutottak Erdélybe. (Később azonban a magas harci értékű, nagy létszámú egységeket – a Bánság feletti szerb-román vita miatt éleződő helyzetben – a szerb parancsnokság leszerelte.)

Az RNT két vezetője, Teodor Mihali és Alexandru Vaida-Voevod – ügyködésüket a grémium többi tagja előtt is titokban tartva – követeket küldtek Iaşiba, hogy a román királyi hadsereg mielőbb vonuljon be Magyarországra, ahol megnőtt a „bolsevista veszély”. Egyidejűleg több más delegáció is indult Romániába hasonló céllal.

Közben az erdélyi román politikusok a sajtóban hangoztatni kezdték abbéli törekvésüket, hogy a forradalomnak mindenekelőtt nemzeti jelleget kell adni. November 10-én az *Adevărul*-ban megjelenő vezércikk azt hangsúlyozta, hogy olyan román állam szükséges, amelybe minden román „provincia” beletartozik. Vasile Goldiş azt hangsúlyozta: „Romániának igénye van a magyarországi nyelvterületre, amely a mi megállapításunk szerint Kétegyházaig terjed.” Erről a magyarországi románok fognak dönteni nemzetgyűlésükön.

November 11-én Károlyi Mihály így nyilatkozott a kérdésről: „A magyar kormánynak az az álláspontja, hogy az erdélyi románság a román lakta vidékeken most vegye át a közigazgatás vezetését. Ezzel is igazoljuk, hogy a wilsoni elvek alapján állunk.”

Jászi Oszkár, a magyar kormány nemzetiségi minisztere azonnal jelezte tárgyalókészségét az RNT követeléseivel kapcsolatban, s bár a rövid határidő miatt csak egy nap halasztást kért, alapvetően rendkívül felkészülten érkezett Aradra 1918. november 13-án. Hiszen úgy gondolhatta, hogy csak

adaptálnia kellett az aktuális helyzetre *A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok* című könyvében már megfogalmazottakat. „Csakis a Monarchiában és a Balkánon élő népek belső kapcsolata biztosíthatja szabad kulturális fejlődésüket a germán és az orosz malomkő között – írja Jászi. – Viszont Nyugat-Európa érdeke, hogy a Duna és a Balkán hatalmas gazdasági és kulturális kincsek felett rendelkező népei ne lehessenek sem Oroszországnak, sem Németországnak vazallus államai. A dunai egyesült államok terve épp ezt a megoldást jelenti. [...] Nyilvánvaló, hogy ettől a kérdéstől függ emberi nemünk jövő sorsa. Ettől függ, hogy a nemzeti államokon túlmenő gazdasági és politikai integráció lehetséges-e a régi hódítási és leigázási módszer alkalmazása nélkül? Háború vagy Szövetséges Állam!” Jászi tehát egy svájci mintán alapuló föderális Magyarország kialakítására vonatkozó javaslattal a tarisznyájában érkezett az aradi tárgyalásokra.

Az aradi tárgyalás – amelyen a magyar delegációban többek között jelen volt Apáthy István, a szociáldemokrata Bokányi Dezső és Róth Ottó – azonban nem Jászi álláspontjának kifejtésével kezdődött, hanem azzal, hogy román részről Stephan Cicio-Pop felhánytorgatta az Arad megyei románok elleni támadásokat, és határozott intézkedést követelt az elkövetők ellen. Jászi maga is elítélte az incidenseket, és javasolta, hogy azokat közös bizottságok vizsgálják ki. Ezek tisztázása után mintegy a hivatalos program indításaként Cicio-Pop felolvasta a Román Nemzeti Tanács 1918. november 9-i ultimátumát. Jászi nyitóbeszédében a következőket szegezte a román követelésekkel szembe:

„Úgy a magyar kormány, mint a Magyar Nemzeti Tanács az Önök memorandumát alapos megfontolás tárgyává tette és abban a meggyőződésben van, hogy az az alapelv, melyből az urak kiindulnak: helyes és annak megvalósítását mi a magunk részéről is kívánjuk. Egy provizórikus rend létesítéséről van most szó addig, amíg az általános békekonferencia eldönti azokat a vitás kérdéseket, amelyeket úgy sem tudunk magunk között eldönteni, az esetleges határkérdéseket, [...] amelyek csak Európa végleges rendjének kialakulásakor az újabb államalakulatok megállapításakor fognak tisztázódni. [...] mi addig is egy modus vivendit teremtsünk, amely ezeknek a tényeknek, amelyeket Pop-Csicsó István képviselő úr felsorolt, a megismétlődését lehetetlenné tegye. Ez az általános szempont, amely minket vezet. Egy provizórikus rendről van szó, amely sem Önöket, sem minket a jövőre nézve nem köt, hiszen éppen az Önök sorában vannak nagy számmal azok, akik egy teljesen új rendet és teljesen új állami csatlakozást tartanak szükségesnek egy végleges állapot létrehozásához. [...]

Önök ebben a memorandumban helyesen a wilsoni elvből, a népek önrendelkezési jogából indulnak ki, és mi ezt a jogot teljes mértékben elismerjük, azt az Önök részére a Magyar Nemzeti Tanács és a magyar kormány felajánlja, ugyanakkor azonban hangsúlyozzuk, hogy a román nemzet számára biztosított önrendelkezési jogot a legteljesebb mértékben és a legteljesebb határozottsággal vindikáljuk az ezeken a területeken élő minden egyes nép, tehát a magyarok, németek, szászok stb. számára is. Az a proposíció tehát, melyet a román nemzeti tanács elénk terjesztett [...] nem felel meg a wilsoni elvek szellemének, amennyiben a szóban forgó területen a statisztikai kimutatások szerint, melyeknek kontrollját bármely nemzetközi bizottságnak felajánljuk, hogy akár automobilon beutazva, akár stichpróbákat csinálva ellenőrizze, mondom, a statisztikai kimutatások szerint ezen a területen 6841000 ember él, akik közül körülbelül 2939000 a román és mintegy 3900000 a nem román, szóval magyar, német, szász és egyéb anyanyelvű.

[...] a román anyanyelvű vagy többségi területekre nézve az Önök által körvonalazott önrendelkezési jogot mi készséggel felkínáljuk. Semmi akadályja nincs annak, hogy a magyar kormány ezeken a területeken a kormányzatot örökre átruházza, és hogy az Önök nemzeti tanácsa ezeknek a területeknek adminisztrálását és az itteni összes közigazgatási és egyéb feladatok intézését tényleg kezébe is vegye. Ennek a tervnek keresztülviteléhez csak az szükséges természetesen, hogy ez az újonnan kialakuló román kormányzat a magyar kormánnyal bizonyos szálakkal összefűzessék, amiben semmiféle sovinszta vagy nacionalista szempont nem vezet minket, hanem a lét kérdése, úgy az itteni románok, mint a magyarok és minden más nép szempontjából; mert hiszen világos, hogy az itt megoldandó gazdasági, pénzügyi, közlekedési és közéleti feladatokat 48 óráig sem lehet tovább folytatni a teljes felfordulás vagy az éhhalál veszélye nélkül, ha az egész állam – mondjuk a svájci terminológiát használva, az egész Eidgenossenschaft – területén sem tudjuk közös elvek szerint megoldani a közös érdekű feladatokat. Arra gondolok, hogy mielőtt Önök a maguk kormányzatát megalakítják, gondolkodni kell róla, hogy ez a kormányzat megfelelő delegáltak útján állandó érintkezést tartson fenn a magyar kormánnyal az összes közös érdekű problémák lebonyolításának keresztülvitelére. Azt hiszem, hogy ezek szinte a priori principiumok, amelyeknek megvitatását sem tudjuk elképzelni, mert hiszen máskülönben a teljes felborulás állana be. Arra gondolok, hogy a magyar kormány pénzügyileg továbbra is kiutalja a budgetszerűen megállapított összegeket, melyek nélkül az adminisztráció elképzelhetetlen: továbbá, minthogy pár hét alatt nem tudunk új, közös orgánumokat létesíteni, nem marad más hátra,

mint az állami hivataloknak és összes mai hivataloknak funkcionálását megtartani azzal a korrektívummal (módosítással – a szerk.) már most, hogy minden állami hivatalban a két-, esetleg többnyelvűség rendszere lojálisan és utógondolat nélkül megvalósíttatnék.

Ami már most egy további kérdést illet, hogy mi lesz az ezeken a területeken működő mai hivatalnokokkal, erre nézve a kormánybiztos úrtól vettem azt az információt, hogy itt a régi hivatalnokokkal szemben Önök semmiféle zaklatást nem terveznek, tehát amennyiben kötelességüket teljesítik, továbbra is helyükön maradhatnak, ami annál kényszerítőbb szükségesség, minthogy nem is volna módunkban máról-holnapra ezt az egész szervezetet kicserélni vagy megváltoztatni.

[...] Az új rendnek a megállapításánál és a wilsoni elv becsületes keresztülvitelénél [...] nem indulhatunk ki a régi vármegyei beosztásból, amelyet annak idején éppen Önök ellen csináltak meg egészen artificiális (mesterséges – a szerk.) módon, és amely a múltban az Önök sérelmeinek is egyik tárgya volt, sőt, amely oka annak is, hogy az Önök által körvonalazott beosztás olyan abszurd eredményekre vezetett. Azt ajánlanám tehát, hogy a mai vármegyei keretek mellőzésével járásokat vagy még kisebb egységeket véve alapul, lehetőleg kompakt és lehetőleg homogén nemzeti blokkokat létesítsünk, amelyek svájci minta szerint képezzék ki a maguk szerveit, és ezeket a szerveket egy nagyobb egységbe foglaljuk mindazokra az ügyekre nézve, amelyeket közös egyetértéssel döntünk el.

[...] Ezek a kisebb enklávék a Renner-féle terv szerint önálló egységekként alakíthatóak ki, ha elég erősek ehhez Ott azonban, ahol – mint az esetek legtöbbszörében – jelentékeny nemzetiségi minoritások fognak képződni a homogén telepterületen belül: nem marad más hátra, mint hogy kölcsönösen garantálni fogjuk ezeknek a minoritásoknak védelmét. Mihelyt Önök impériumot kapnak, ebben hatalmas kölcsönös alkotmánybiztosítókat létesítettünk arra nézve, hogy a nemzetiségi kisebbségek védelme a legmesszebb menő módon keresztülvitetik, mert az ott lakó kisebbségek sorsa sem rosszabb, sem jobb nem lehet, mint a magyar kormány impériuma alatt élő román és egyéb kisebbségeké.

A mi álláspontunk tehát az, hogy a Magyarországon élő összes népek a béketárgyalásokig a mai keretek elismerése mellett – amelyekben addig a magunk részéről úgyszemint tudunk változtatni – ilyen Eidgenossenschaftba kerüljenek. Ilyen feltételek mellett Önök a kormányzatot megkapják, azt megszervezhetik, és mi megadjuk Önöknek mindazokat a feltételeket, amelyek mellett Önök garanciát tudnak vállalni a béke és rend fenntartásáért.

[...] Ezekben a keretekben azonban, úgy hiszem, egy teljesen új rend létesülhetne közöttünk, mely az ország valamennyi népének javára lenne. Hogy ezzel Önök majd annak idején meg fogják-e elégedni, azt a jövő fogja megmondani. Önök szabad kezet kaptak arra, hogy a béketárgyalásokon érvényesítsék követeléseiket. Mi nem akarunk semmi olyan megegyezést kötni, mely bárkinek is kezét, lelkiismereti és politikai szabadságát megkötné. [...]

Nagyon kérem az urakat, hogy ezt a mi lojális, hátsó gondolat nélküli és becsületes ajánlatunkat ugyanilyen lojalitással fogadják. Eppen azok az események, amelyekről Pop-Csicsó képviselő úr szólott, meggyőzhettek mindnyájunkat arról, hogy itt a tizenkettedik óra arra, hogy új állapotokat hozzunk létre, amelyek megóvhatnak minket az anarchizmusnak mindnyájunkat egyformán fenyegető veszélyétől."

Az indítvány rendkívül előremutató volt. Jászi Oszkár tagadhatatlanul többet dolgozott a nemzetiségi kérdés megoldásán, mint őt megelőzően az egész magyar nemesség. Az előadás egy tudományos kongresszuson kiváló vitaindító lett volna. Csak hogy egy politikai tárgyaláson a tárgyalási alap meghatározására és a cél elérésére kell helyezni a hangsúlyt, nem pedig a határozati javaslat kicsiszolására. A tárgyalási pozíciót pedig nem az emberi jóindulatra – így a delegátusok egyöntetű jóindulatának feltételezésére – és különösen nem a másik fél érdekeinek védelmére kell építeni. A követelésekkel fellépő félnek mindig többet kell kérnie a lehetségesnél, az engedményt tevőnek pedig sokkal kevesebbet kell felajánlania annál, mint ameddig végső soron hajlandó elmenni.

A román fél maximális igényeit tartalmazó memorandum felolvasását követően Jászi rögtön kijelentette, hogy az az alapelv, amelyből a Román Nemzeti Tanács kiindul helyes, és hogy az ő előterjesztése csupán provizórikus jellegű, mert a végleges döntés a békekonferenciára tartozik majd. A miniszter tehát elismerte, hogy a másik fél követelése alapvetően helyes és jogos, majd kijelentette, hogy sem neki személyesen, sem pedig az összeült testületnek nincs kompetenciája a kérdés rendezéséhez. Itt be is lehetett volna fejezni a tárgyalást. Ezt követően magyar részről akkor sem lehetett a legcsekélyebb eredményre sem számítani, ha a román delegátusokat teljesen elkápráztatja a statisztikai tudományra, a legkorszerűbb állameszmére és nemzetiségi együttműködésre épített javaslat. Hiszen nyilvánvalóvá vált

Jászi arra irányuló erőfeszítése, hogy lehetőleg minél szélesebb önrendelkezést biztosítson a románoknak. Ha mármost a követelt területek nagy részét irányításuk alá vonhatják, miért ne vonhatnák irányításuk alá az egészet? Különösen, amikor a nemzetközi helyzet is nekik kedvez. Jászi azonban még „figyelmeztette” is őket:

„Még csak arra szeretném az urak figyelmét felhívni, hogy óvatosan mérlegeljünk a nemzetközi helyzetet – mondta. – Nem szabad a harctéri helyzetnek momentán hatása alatt az igényeket bárminő módon túlcsigázni és azokat a wilsoni elvek keretein túlvinni. A békekötés, amely jönni fog, nem Fochnak és a többi generálisnak a kezében van, akik, mint éppen Belgrádban láttuk, semmivel sem különböznek a kardcsörtető Hindenburgoktól és Ludendorffoktól, hanem azt az európai szovjet-köztársaság, a munkások és katonák tanácsa fogja megkötni.

Azokat az ígéreteket, amelyeket egyes hatalmak a cseh és egyéb imperializmusoknak tettek, ez az európai köztársaság nem fogja figyelembe venni. Ennek a jövő irányzatnak a jele az is, hogy éppen tegnap akkreditálta a magyar kormány az Orosz-Szovjet Köztársaság magyarországi követévé azt a Rakovszkij képviselőt, aki legjobban ismeri Románia és a magyarországi románság helyzetét. Ezek fogják eldönteni a békét és nem a kardcsörtető imperialisták. Erre való tekintettel is kérem Önöket, járuljanak hozzá a mi teljesen tiszta és lojális elvek alapján tett ajánlatunkhoz, hogy legalább a béketárgyalásokig eljussunk, és ne marcangoltassuk tovább szét szerencsétlen népeinket.”

Bokányi a román fél megnyugtatóására még szükségesnek tartotta hozzáfűzni az elhangzottakhoz azt, hogy mint szocialista, minden nemzetközi összeköttetését fel fogja használni arra, Jászi Oszkár álláspontját a nemzetközi szocialista kongresszuson az Internacionálé előtt megvédelmezze, és annak keresztülvitele érdekében mindent elkövessen.

Csak hogy az az európai szovjet-köztársaság, amely majdan hivatott lett volna a béke megkötésére, a németországi forradalmi események dacára illúzió volt csupán, és nemzeti szuverenitással bíró államként – mint Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok vagy éppen Románia – pláne nem létezett. Szovjet-Oroszország az ország teljes erőforrását és minden politikai erejét lekötő polgárháborút vívott, és – bár a német front összeomlását követően szovjet szempontból javult a hadi helyzet, az antant fegyveres intervenciójával támogatott ellenforradalmi erők fellépése miatt – még az is kétséges volt, sikerül-e megszilárdítania a saját helyzetét.

Jászi Oszkár kantontervezetét délután mutatták be. A miniszter abból indult ki, hogy a szóban forgó 26 megye lakosainak száma 6841000, amelyből csak 2939000 román, 3900000 pedig más nemzetiségű. Ezért kanton-rendszerben 2244000 lakosnak kínált autonómiát, amely 1973000 románt és 270000 magyart érintett volna. A többi, nem román kantonba tartozó román többségű településnek pedig a megyei és járási határoktól való elhatárolással kínált autonómiát.

Ezzel a tárgyalások első napja véget ért. A román fél megígérte, hogy tanulmányozza a tervezetet, de nyilvánvaló volt, hogy a döntéssel megvárják a Bécsből érkező Iuliu Maniut.

Este nagygyűlést tartottak az aradi magyar radikálisok és a szocialisták. Bokányi beszédében annak adott hangot, hogy a proletariátust, amelyet a nemzeti burzsoázia nem tudott elnyomni, idegen hatalom sem törheti le. Szerinte nyilvánvaló volt, hogy az RNT számára „a román nép évszázados álmának” megvalósítása helyett a magyar forradalom leverése a cél, ám azt a munkásság és a radikális polgárok együttes erővel megvédik. Apáthy ellenben felszólásában úgy vélte, hogy a királyság visszaállításával és megerősítésével lehetne elejét venni a román követeléseknek.

A díszvacsora alatt érkezett a jósikafalvi terrorakció és a nagyilondai vérengzés híre, ami kedvezőtlenül hatott a másnapi tárgyalásokra. Jászi 14-én reggel kapott táviratot a belgrádi katonai egyezmény megkötéséről, amelyet felolvasott a résztvevőknek, hangsúlyozva, hogy a fegyverszünet értelmében az egész országban fennmarad a magyar közigazgatás. A román fél azonban nem változtatott álláspontján, amelyet Goldiş ismertetett: „A román nemzet joggal követeli teljes állami önállóságát, és magát semmiféle olyan provizórikus megoldásokkal el nem homályosíthatja, melyek egyrészt már elvileg a jogot kétségbe vonják, másrészt semmi garanciát nem nyújtanak arra, hogy a végleges megoldásig is garantálhatnák a közrendet, a vagyon és életbiztonságot a román nemzet által lakott területeken.”

„Engem az Önök felfogásában csupán az lep meg, hogy egy egészen más álláspontra méltóztatnak ebben a válaszban helyezkedni, mint amelyből a múltkor kiindultunk – reagált Jászi. – A múltkor a tisztelt urak abból indultak ki, hogy az ország rendjének és nyugalmának megóvása érdekében kell egy

új állapotot létesíteni, míg ebben a mai válaszban ez a rendfenntartási szempont csak másodsorban szerepel, és itten teljes erővel a román nemzeti állam szuverenitásának a szempontjai helyeztetnek előtérbe, amelybe mi egyáltalán beleszólni sem kívántunk.”

Ez a kissé szofisztikus védekezés tárgyalástaktikai szempontból nem volt szerencsés, mert már a manifesztum szövegéből is világosan kiderül, hogy a románok számára a tárgyalási alap a követelt területek átengedése a népek önrendelkezési jogának értelmében, amelynek velejárója a közrend, vagyon- és személybiztonság megóvása, és nem pedig fordítva. Maniu válaszában ezt teljesen világossá is tette.

„Engem az a tervezet, amelyet a miniszter úr szíves volt előterjeszteni, nem elégített ki, és részemről teljes szívvel támogatom azt a határozatot, amelyet Goldiş előterjesztett – mondta Juliu Maniu. – Csak két indokot szeretnék felhozni. Az egyik az objektív, a praktikus kérdés. Legőszintébb meggyőződés, hogy ez a módozat praktice keresztülvihetetlen. Az én meggyőződés, hogy különösen politikában és különösen ilyen időben a félrendsabályok inkább rontanak, mint javítanak. Ilyen időben a legfontosabb tiszta helyzetet teremteni. És mi egy bizonyos helyzetért csak akkor vállalhatunk felelősséget, ha megvannak az eszközeink. Olyan helyen, ahol nem egy, hanem több kézben van a hatalom, ott felelősséget senki sem vállalhat. [...] A másik az elvi kérdés. Mi románok, magunkat mindig nemzetnek tekintettük, ezen nemzeti mivoltunk következetesen hangsúlyozva lett. Most annyi évszázad után oda fejlődtek a dolgok, hogy a mi álláspontunk győzött az általános felfogásban, amidőn Wilson kijelentette, hogy egy öntudatra ébredt nép nemzetnek tekintendő, amelynek részére minden jog megadandó. [...] Mi a wilsoni elvekben azt látjuk lefektetve, hogy az önrendelkezési jog nem községek, nem enklávék, hanem népek, területileg összefüggő, egységesen lakó nemzetek részére van elismerve. [...] Mi jogot tartunk azon összes erdélyi és magyarországi területekre, amelyeken a románok mint geográfiailag összefüggő kompakt nép és nemzet laknak, úgy amint az ennek a népnek és nemzetnek tradíciójában is él.”

Jászi azzal próbált kibújni az egyre szoruló hurokból, hogy a nemzeti szuverenitás problémáját a békekongresszusnak kell megoldania. Jászi abba a hibába is beleesett, hogy a wilsoni elveket úgy tekintette, mint valamely – a háború utáni rendezésben érdekelt valamennyi ország által már ratifikált – törvényt, és nem csupán mint egy javaslatot, még ha azt maga az amerikai elnök tette is. Úgy tekintette, mint Magyarország területi integritásának garanciáját a nagyhatalmak részéről. Pedig Wilson elnök 1918. január 8-i kongresszusi üzenetének X. pontja csak így szólt: „Ausztria-Magyarország népei részére, amelyeknek helyét a nemzetek között oltalmazni és biztosítani kívánjuk, meg kell adni az önálló fejlődés legszabadabb lehetőségét.” Ez a kijelentés pedig nem egyértelmű, és pláne nem abban a vonatkozásban, hogy Ausztria-Magyarország vagy csak Magyarország területi integritásának fenn kell maradnia.

Maniu továbbá világossá tette: „Én a magyar nemzet és a román nemzet érdekében állónak tartanám, hogy ez a kérdés lényegében a wilsoni elvek valódi értelmében mi általunk és mi közöttünk intéztessék el, és a békekonferenciának csak az legyen fenntartva, hogy ennek a megoldásnak bizonyos helyeken való geográfiai elhatároltságát állapítsa meg. Tudniillik a békekonferenciának az lenne a feladata, hogy megállapítsa, hogy geográfiailag meddig terjed a román szuverenitás és meddig a magyar, és pedig olyan mellétekintetek figyelembe vételével, amelyek nincsenek szoros és kizárólagos összefüggésben az etnográfiai elhelyezkedéssel.”

Maniu itt tehát egyenesen a kompetencia kérdését vetette fel, és nem abban a tekintetben, ahogy azt Jászi elutasította, nem is csupán abban, hogy az RNT-nek igenis van kompetenciája arra, hogy a szuverenitás kérdéséről tárgyaljon, hanem egyenesen azt, hogy az ebben a kérdésben való megegyezés mindenekelőtt a magyarországi magyar és a magyarországi román nemzet kompetenciájába tartozik, és csak másodsorban a béketárgyalásra, amelynek ezt a megállapodást csupán szentesítenie kell. És ebben Maniunak igaza volt, aki ekkor egy félelmetes jóslatot is megfogalmazott:

„Máma talán nem annyira az objektív kérdések az akadályai egy megállapodásnak, mint inkább az a bizalmatlanság, amely köztünk mind nagyobb úrt létesített, és amely bennünket ma is arra készítet, hogy ügyünknek Önökkel való elintézése alkalmával a lehető legnagyobb előrelátással legyünk. Meggyőződés, hogy ez a két nemzet mindig egymásra volt utalva s a jövőben még inkább egymásra lesz utalva. A közös veszedelmek nem múltak el, valójában csak ezután fognak felszínre jutni és pedig ama természetes erők következtében, amelyek most a militarizmus elnyomása folytán szabad utat nyertek. Ezeknek a nemzeteknek a felszabadulásával olyan erők szabadultak fel, amelyekkel szemben minékünk mint kisebb népeknek, védekeznünk kell. Most ha a

magyar nemzet, amely évszázadok óta kezében tartotta a hatalmat, a mi jogainkat csak egy békekongresszusnak kényszerítő hatalma alatt adja meg, és nem adja meg szabad, őszinte, nyílt, férfias gesztussal, amely a jövőbeli együttélés lehetőségét megteremtené, akkor óriási hiba történik, nem a mi részünkről, hanem a magyar nemzet vezetői részéről.”

És ekkor Jászi, a kiváló tudós hirtelen államférfiúi magasságokba emelkedve Maniunak szintúgy váteszi választ adott:

„Nagy hálával tartozom Iuliu Maniunak azért a nyílt férfias állásfoglalásért, amellyel végre tisztán és világosan megmondotta, hogy miről van szó, hogy tudniillik Önök a román nép önrendelkezési jogát úgy képzelik, hogy a teljesen független román államot nem a magyar államiságon belül akarják megvalósítani. [...] nekünk ennek a kérdésnek ilyen megoldására nincs mandátumunk. De én ezt a felelősséget akkor sem vállalhatnám, ha erre a kormánytól mandátumot kaptam volna is. Nem tudom összeegyeztetni sem lelkiismeretemmel, sem az engemet vezénylő általános emberi szempontokkal, sem pedig a wilsoni elvek igazi értelmezésével, hogy mi a Magyarországon élő többi nemzetek sorsáról azok megkérdése nélkül döntsünk.

[...] Arról nem is akarunk szólni, hogy amint az erdélyi magyarság kiküldöttei mondták, a románok által ajánlott megoldás nemcsak hogy nem állítaná helyre a rendet, hanem olyan felfordulást idézne elő, amelyért a felelősséget vállalni nincs jogunkban. Azt még érteném, ha Maniu Gyula a magyarországi románságot a román királysággal akarná egyesíteni. Ez még elképzelhető, bár véleményem szerint a magyarországi románságra nem kedvező megoldás volna. Amde a magyarországi románságot Magyarországból kiszakítva, önálló államba szervezni, teljesen lehetetlen volna. Így életképtelen, torz államiság jönne létre.

Növeli a veszélyt a határos román királyság helyzete, amely ma Európa legfeudálisabb és legkorruptabb államalakulata. Ennek az országnak nem szabad a magyar, a német és szerb kisebbségeket kiszolgáltatni. Valóban Iuliu Maniu és én különbözőképpen magyarázuk a népek önrendelkezési jogát. Az én felfogásom szerint ez az önrendelkezési jog egy magyar Svájcot jelentene, a Maniu felfogása szerint pedig egy szűk román nacionalista imperiumot.”

Jászi ekkor egy olyan átmeneti megállapodást javasolt, amelynek alapján a román többségű járások és városok önkormányzatot kapnának. A román önkormányzat megbízottja útján képviselteti magát a magyar kormányban a román kormányzati terület összes külügyi, gazdasági és pénzügyi, közlekedési és közlekedési kérdéseinek intézése végett; úgyszintén részt vesz minden olyan szervben, amelynek működése a román nemzet sorsát érinti vagy befolyásolja. A fennálló törvényeket megtartják, újak csak a román fél hozzájárulásával hozhatók. A főispánok és kormánybiztosok kivételével a tisztviselők a helyükön maradnak. Az 1868. évi 44. törvénycikk értelmében biztosítják a nem román többségű területeken levő román kisebbségek védelmét. Az RNT garantálja az alája rendelt területen a személy- és vagyonbiztonságot és azt is, hogy annak fenntartásához nem veszi igénybe a román királyságbeli román katonaságot.

A román fél ezt a javaslatot szintén csak részleges és korlátolt közigazgatási tevékenység végzésére tartotta alkalmasnak, így elutasította azt, és a közrend fenntartásáért semmilyen felelősséget nem vállalt. Ugyanakkor éppen a közrend fenntartása céljából szükségesnek tartotta, hogy a magyar kormány megfelelő fegyverekkel lássa el az RNT-t, és kifizesse a román nemzeti gárdák részére a zsoldot, valamint utasítsa a közigazgatási hatóságokat, hogy támogassák tevékenységükben, a nemzeti tanácsokon kívüli katonai alakulatoktól pedig tagadják meg a gárdaszervezés jogát. Jászi úgy reagált, hogy ezek a kérések a hadügyminiszter kompetenciája alá tartoznak, akit tájékoztatni fog.

Maniu az aradi tárgyalások kudarcának okát az önrendelkezés kérdésének ellentétes értelmezésében látta. A románok szerint – mint kifejtette – ahhoz a szuverenitás minden attribútuma hozzátartozik. Erdély jövőjéről szólva úgy nyilatkozott, hogy vagy bejönnek a román csapatok, vagy az erdélyi románok döntenek a Romániához való csatlakozásról, esetleg önálló erdélyi román államot hoznak létre. Goldişnak még november 13-án a Kolozsvári Hírlapban közzétett gondolatai arról tanúskodnak, hogy az erdélyi román értelmiség köreiből sokan árnyaltabbnak látták a kérdést. Ugyanis, bár kijelentette, hogy a wilsoni elvek értelmében Erdély leszakad Magyarország testéről, a magyaroknak teljes körű önkormányzatot, magyar közigazgatást és bíróságot, valamint magyar nyelvű kulturális intézményeket ígért, sőt azt, hogy a mindezeket még fejleszthetik is. Végül leszögezte, hogy Arad, bár Romániához csatolják, magyar város marad, Magyarország pedig tengeri kijáratot kap Fiuménél vagy Triesztnél, esetleg Constanţánál.

Jászi úgy értékelte az aradi tárgyalásokat, hogy bár a felek nem jutottak semmi konkrét eredményre, Magyarország bebizonyította a világnak, hogy valóban Keleti-Svájcot, azaz területi autonómiára épülő államot szeretne. Csakhogy a világnak – legalábbis a Magyarország sorsát eldöntő nagyhatalmaknak – erre a bizonyágtételre semmi igénye nem volt. Sem pedig arra, hogy a sötét politikai machinációkat, a kisebbségek elnyomását, egyáltalán a mások rovására történő érdekérvényesítés piszkos gyakorlatát egyszer s mindenkorra felváltsa az államok őszinte, tiszta tudományosságon alapuló, szakértő irányítása. Jászi, ha Aradon – erkölcsi megítélések alapján – győzelmet aratott is, az csupán pürrhoszi győzelem volt. Mert míg a probléma kompromisszumos megoldásában a legcsekélyebb együttműködést sem tapasztalhatta a román fél részéről – sőt az bebizonyította végső eltökéltségét a Magyarországtól való elszakadásra, akár magyarok millióinak magával rántásától sem visszariadva –, éppen feléjük fejezte ki az antant békerendezése feletti kétségeit és a szovjet típusú rendszer – az imperialista nagyhatalmak legfőbb ellensége – iránti szimpátiáját. Ez pedig nem javította Magyarország pozícióját a majdani béketárgyalásokon.

Ötvenhat éve történt

December elején Kádár János utasítására a Belügyminisztérium keretében létrehozták a Politikai Vizsgálati Osztályt. Hamar feledésbe merült az a kezdeti szempont, hogy a Rákosi-korszak visszaéléseiben részt vevő személyek ne kerülhessenek állományba. Kádár alighanem rájött arra, hogy mivel a szovjet benyomulást követően az ország lakosságának túlnyomó többsége, a kommunisták közül pedig Nagy Imre és köre is ellenzékbe került, a sztálinista erőkre számíthat leginkább. A volt ÁVH-s tisztek csakúgy özönlöttek be az „új” ügyosztályra, és örömmel csaptak le a „nép ellenségeire”, vagyis mindazokra, akikre a „forradalmi munkás-paraszt kormány” nevében ezt a bélyeget rásütötték.

1956. december 4-én nőtüntetés volt a budapesti Hősök terén. A gyászruhás asszonyokat szovjet katonák és karhatalmisták várták. Közbelépésükre azonban nem került sor, mert megjelent a helyszínen India nagykövete. A tüntetők elhelyezhették csokraikat az ismeretlen katona emlékművénel, majd fekete zászlókkal végigvonultak a városon az amerikai követségig. Itt átadták petíciójukat, amelyben azt sürgették, hogy ENSZ delegáció mérje fel a rommá lőtt Budapest állapotát, ahol halottak tömegei vannak eltemetve a köztereken. A budapestit vidéki nőtüntetések követték.

December 5-én letartóztattak kétszáz embert, köztük Gimes Miklóst. Ugyanezen a napon *Ellenforradalmi erők a magyar októberi eseményekben* címmel megjelent a „Fehér könyvek” első kötete, amely a Rákosi-korszak stílusában rágalmazta a nép által – és 1956. november 1-jén még Kádár János által is – dicsőséges forradalomnak, szabadságharcnak tartott megmozdulást és annak résztvevőit. A „történelmi igazság” feltárására hivatott kiadványt érdekes módon senki sem jegyezte; a szerzők és szerkesztők, de még a kiadásért felelős személy nevét sem tüntették fel benne.

Időközben újonnan szervezett karhatalmi alakulatok lepték el az addig a lakosság által uralt utcákat. A „pufajkások” minden ellenük való – akárcsak szóbeli – megnyilvánulást brutálisan megtoroltak. December 6-án kormány-párti szimpátiatüntetést szerveztek, azonban a vörös zászlók alatt felvonuló maroknyi csoportot az erős karhatalmi fedezet dacára megtámadták az emberek. Több helyen lövöldözésre került sor, hatan meghaltak, és jó néhányan megsebesültek.

Miután Kádár eredménytelenül tárgyalt a tatabányai munkástanáccsal, vidéken is egyre forrósodott a hangulat. Egymást érték a tüntetések az ország különböző részein, Tatabányán, Pécsen, Nógrádban, Hajdú-Biharban és Békésben. A Kádár-kormányzat most már a leggátlástalanabb eszközöket vetette be a – nép által választott – munkástanácsok felszámolására, hogy megszilárdíthassa a hatalmát. Sok helyütt könnyörtelenül belelőttek a tömegbe, mint Gyomán, Miskolcon, Egerben és Zalaegerszegen. A legtöbb áldozatot a december 8-i salgótarjáni sortűz követelte. A bányászok letartóztatott társaik kiszabadításáért vonultak a megyei rendőr-főkapitányság elé. A tömeg nőttön nőtt, és már nemcsak a letartóztatottak

szabadon bocsátásáért, hanem Kádár ellen tüntetett, és a szovjet csapatok kivonását követelte. Hirtelen eldőrdült egy karhatalmista fegyvere. A vérontás megakadályozására az egyik tüntető gyakorló hanggránátot dobott a pufajkások mögé. Erre elszabadult a pokol. A karhatalmisták ösztüzet zúditottak az emberekre, sőt a lövöldözésbe bekapcsolódtak a környéket biztosító rendőrök és szovjet katonák is. A sortűzben csaknem ötvenen meghaltak, és több mint százan megsebesültek.

A Központi Munkástanács (KMT) december 11-12-ére általános sztrájkot hirdetett, de a következő kitéttel: „A bányák fenntartására szükséges energiaforrások és a városok vízszolgáltatása működnek. A mentők, tűzoltók, kórházak és orvosok végezzék munkájukat.”

A kormány a negyvennyolc órás sztrájkot ugyan nem tudta megakadályozni, de kíméletlenül levett minden utcai tüntetést. 11-én tárgyalás ürügyén a Parlamentbe hívták a KMT vezetőit, Rácz Sándort és Bali Sándort, ahol letartóztatták őket. A munkástanácsokat felszámolták, kihirdették a szükségállapotot, és a legnagyobb törvényi szigorot alkalmazták a véleménynyilvánítás minden formájával szemben. December 12-én elrendelték a statáriális bíraskodást, melynek hatálya kiterjedt a gyilkosságra, rablásra, egyéb szabotázsakciókra, valamint a fegyver- és lőszerrejtegetésre. Ez gyakorlatilag szabadkezet adott Kádár pribékjeinek a „forradalom ellenségeinek” likvidálására. Mivel a börtönökben nem tudták elhelyezni mindazokat, akiket a dühöd megtorlási hullámban letartóztattak, újra megnyitották Rákosiék internálótáborait.

A békési forradalmi mozgalom megfékezése tartott a leghosszabb ideig. Ez még a szovjet csapatok bevonásával is elhúzódott a hónap közepéig. Miután teljesen felszámolták az ellenállást, december 15-én Miskolcon megszületett az első halálos ítélet, amit azonnal végre is hajtottak.

Kádár János, a jó elvtárs?

– Ballai László gondolatai Roger Gough könyvéről –

A 2010-es választások előtti közvélemény-kutatások egyik legmeglepőbb eredménye az volt, hogy Kádár Jánost a magyarok többsége pozitív személyként ítéli meg. Úgy gondolják, hogy az „Öreg” tisztességes, puritán, az elveiért még a börtönt és kínzásokat is elszenvedett munkásember volt, és ugyan követett el hibákat, de azért az ő irányítása alatt alapvetően rendben mentek a dolgok. Létezik azonban egy tekintélyes kisebbség, azoké, akik Kádárt a forradalom eltiprójának, gyilkos zsarnoknak és a szovjetek bábjának tekintik. Eleddig nem csekély számú életrajz jelent meg magyar szerzőktől Kádarról, de még a tudományosabbaknak mondhatókon is érezhető a volt MSZMP-vezérrel kapcsolatos - pozitív vagy negatív - személyes vélemény torzító hatása.

A magyar történelem sorsformáló személyiségei közül először Rákóczi és Kossuth helyezett igen nagy hangsúlyt arra, hogy intézkedéseit és annak okait a legszélesebb körben elterjessze. A róluk szóló szeretetteljes mondák és dalok azonban kizárólag a nép ajkán keletkeztek. Nem így a „Kádár-folklór”, amely a „Párt” legbensőbb propagandaműhelyében készült, és a legégbekiáltóbb ellentmondásokat volt hivatva eufemisztikus ködbe burkolni. Így az a paradox helyzet állt elő, hogy míg a hivatalos médiumok megindító legendákat tettek közzé a „szeretett vezetőről”, addig a suttogó propagandában ugyanő „mocskos gyilkosként” szerepelt.

Roger Gough angol történész figyelmét is felkeltette e kettősség, ám a tények értelmezésében őt semmilyen előítélet nem befolyásolta. Ilyen például Kádár illegalitásbeli és a Rákosi-korban játszott

szerpe. Erről úgy szólt a kádári mese, hogy az „Öreg” végigszenvedte Horthy börtöneit is, Rákosi börtöneit is, és a barbár kínzások ellenére sem tört meg. Gough azonban kibogozza, hogy Kádár már első letartóztatásakor feladta elvtársait, míg azok konokul tagadtak. A Rajk-perben mint belügyminiszter főbűnsegédként működött közre.

„(1949) Június 8-án a PB (politikai bizottság – a szerk.) őt jelölte ki a »kémhálózat megsemmisítésére alakult bizottság« élére, noha – tekintve, hogy a vezetőség legfelső köre a munka dandárját már elvégezte – ez inkább csak formalitás volt – írja Gough. – Kádár június 11-én, majd – végső összegzést adva – szeptember 3-án, mindössze két héttel a tárgyalás előtt jelentett a PB-nek az »összeesküvésről«.”

Amikor pedig maga Kádár került a célkeresztbe, csak azon mesterkedett, hogy ha – mint azt készséggel elismerte – hibázott is, ne tekintse őt becstelennek a párt. Rákosi börtönében teljesen összeomlott, és az összes koncepció perben bebörtönzött rabtársa közül ő viselkedett a leggyávábban. A kínzásairól szóló legendákat később ő maga terjesztette el.

A magyar közvélemény érdeklődése nagymértékben irányul Kádár ötvenhatos szereplésére, és a könyv tengelyében is ez áll. Gough napról napra pontosan ismerteti mindazt, amit Kádár a nevezetes 13 nap alatt mondott és cselekedett. Azt, hogy sokat tett a karhatalmi erőszak és a harcok mérsékléséért, és hogy november 1-i rádióbeszédében forradalomnak nevezte az eseményt. Elismerte, hogy a felkelők soraiban nagyszámú kommunista harcol, akiknek a – többek között a szovjet erők kivonására és a teljes függetlenségre vonatkozó – követeléseik jogosak, elutasította a külső beavatkozást, és *összefogást* hirdetett a magyar szabadság és függetlenség kivívásáért. Csakhogy ezt követően a szovjetek elvitték egy moszkvai „kirándulásra”. A november 3-i tárgyalásokról így ír Gough:

„Azonnal őszintén megmondtuk nekik, hogy Magyarországon ellenforradalom kezdődött, és csapatokat kell bevetni. (...) Feszülten figyeltem Kádárt. Csendben hallgatott. Aztán rajta volt a beszéd sora. »Igen – egyezett bele – igaza van, a szituáció stabilizálása miatt most szükség van az önök közreműködésére.«

Ha Hruscsov beszámolója pontos, Kádár úgy hozta meg a döntését, hogy két nagyon fontos információnak nem volt a birtokában. Egy: hamarosan szokatlanul erős pozícióba kerül, mert egyszerre lesz első titkár és miniszterelnök. Kettő: az új rezsim elhatárolja magát Rákositól. Akár a forradalom alatt, most is rábólintott az elkerülhetetlenre. Bizonytal szerepet játszott a félelem és az ambíció is [...] Kádár számára azonban morálisan továbbra sem tényező az, hogy ha valaki ebben a helyzetben Moszkva mellé sorakozik fel, az illető hazaáruló.”

November 7-én reggel szovjet harcokos-fedezettel vitték Kádárt a Parlamentbe, ahonnan hetekig elő sem merészkedett. November 15-én titokban megérkezett a szovjet követségre Malenkov, és december 15-ig ott tartózkodott, alaposan tovább képezve Kádárt a belpolitikai ellenállás megtörésének módszertanából. És Kádár jó tanítványnak bizonyult. A munkástanácsokat gyilkos sortűzekkel törték le, december 15-én pedig sor került az első halálbüntetés végrehajtására.

De Kádár terrorisztikus fellépése ellenére is képes volt arra, hogy hitelesen eljuttassa a „jó elvtárs” szerepét mind belföldön, mind külföldön. Miközben kritikátlanul elfogadta a szovjet típusú esztelen nehéziparosítás gyakorlatát – mint a kommunizmusba vezető fejlődés zálogát –, támogatta a lakosság életszínvonalát jelentősen javító intézkedéseket és az ezekhez szükséges gazdasági reformokat is. A tervgazdálkodás folyamatában nagyobb teret engedett a gazdasági szakembereknek, mint más szocialista országok vezetői. A 60-as évek elejétől kezdve sokat lehetett hallani a „magyar útról”, valamint a „reformerek” és a „keményvonalasok” között dúló vitákról, amelyekben hol az egyik, hol a másik tábor kerekedett felül, és a reform aszerint lódult be vagy torpant meg. Élénkült a nyugati országokkal való kapcsolat is, mindenekelőtt a külkereskedelem és a kultúra területén.

Végső soron azonban a reform gondolata – még a „gulyáspolitiká” kifejezés is – magától Hruscsovtól származott, aki nagyon megkedvelte Kádárt, és engedte, hogy a magyar gazdaságirányítás lazábbra vegye a gyepőt, és bizonyos „piaci” elemek – mint a háztáji vagy a tsz melléküzemág – belekerüljenek a „tisztá” kommunista modellbe. A hruscsovi koncepció a nyugati országokkal való politikai és gazdasági kapcsolatok felvételére és élénkítésére is kiterjedt. Kádár tehát erre is nyitottá vált. Hanem amikor Hruscsov leváltása után a rendkívül korlátolt és a reformokat, valamint a nyugati kapcsolatokat alapvetően ellenző Brezsnyev került az SZKP élére, a „reform” nem csupán megtorpant, de meg is állt. Kádár a magyar gazdasági szakemberek folyamatos sürgetése ellenére sem merte engedélyezni az IMF-be és a világbankba való belépést, csak akkor, amikor a végelgyengülésben heverő Leonyid Iljics már

nem tudott érdemben reagálni az ezzel kapcsolatos kérdésre – és amikor már késő volt. Kádár voltaképpen egész vezetői pályafutása alatt nem tudott és nem is akart lekapcsolódni arról a járósíjról, amelynek a végét Moszkvában fogták – ez pedig súlyosan kihatott a Magyar Népköztársaság szuverenitásának megítélésére is.

A valóban puritán, magát munkásemberként értékelő és mutató „jó elvtárs” arc mögül azonban mindig előtűnt a másik Ianus – János? – arc is:

„Az 1965-ös áremeléseket számos »politikai bűncselekmények« miatt foganatosított letartóztatás követte – írja Gough. – 1964-65-ben több mint hatszáz embert ítéltek el politikai okok miatt. A politikai rendőrség immár a belügyminisztérium hármaskörfőnöksége kebelén belül működött. Ennek a harmadik szekciója – a hírhedt III/III-as csoportfőnökség – foglalkozott a belső »reakcióval«, így a rendszer lehetséges ellenségeinek megfigyelésével s az ellenük foganatosított intézkedésekkel. [...]

Kádár teljes mértékben a saját kezében tartotta az »adminisztratív eszközök« használatát – stábjának megtiltotta, hogy kinyissa a III/III-as jelentést, ami közvetlenül az ő íróasztalán landolt...”

Gough, az angol történész pártatlan ítésként, mérhetetlen alaposággal – és egyáltalán nem száraz tudományossággal – mutat rá arra, hogy a dolgok alapvetően nem voltak rendben, és Kádár ugyan munkásember volt – a szónak abban az értelmében is, hogy a hatalom csúcsain is rengeteget dolgozott – de tisztességesnek aligha lehet nevezni. Mindazok tehát, akik elolvassák Roger Gough *Kádár János, a jó elvtárs?* című könyvét, sutba vághatják a Kádár személye iránti illúzióik maradványait is.

Hogy végül milyen is volt a „jó elvtárs?”, azt a szerző által idézet Bozóky Évának, Donáth Ferenc feleségének a szavaival lehet a legjobban megragadni: „Az egész jellemében volt valami megnyerő és vonzó. [...] Kádár munkásosztálybeli fickó volt, jó szándékokkal, de az egész erkölcsiségének legalapvetőbb hiányossága a mélységes gyávasága volt.”

(Roger Gough: Kádár János, a jó elvtárs?, J LX, Bp. 2006)

Három hete történt

2012. november 26-án a magyar parlamentben egy neonáci képviselő felszólalásában nem kevesebbet engedett meg magának, mint hogy egy lista elkészítését követelje azokról a Magyarországon élő, de különösen a parlamentben és a kormányban tevékenykedő zsidókról, akik - úgymond - „bizonyos nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek”. Ezek után megköszönte a szót, és békésen leült. A házelnök csupán arra figyelmeztette, hogy túllépte a felszólalási időt. A külügyminisztérium parlamenti államtitkára pedig azt mondta, hogy nem tud támogatni egy ilyen „kutatást”. És folyt tovább az az országházunkra jellemző kedélyes kávéházi zsongás, jövés-menés, amely a senkit nem érdeklő felszólalásokat szokta kísérni...

Délibáb

Hunyady Sándor: Karácsonyi emlék

Az édesanyám színésznő volt, a kolozsvári Nemzeti Színház hősnője. Emlékszem abból az időből gyöngyös ruháira, fátylaira, hosszú brokátsleppjére, amelyből később szalongarnitúra lett. És emlékszem egy nagy, nemzetiszínű babérkoszorúra, amely a spájzunkban volt, nekitámasztva annak a polcnak, ahol a dunsztosok álltak. Ebből a koszorúból pénteken, amikor ősi törvényeink szerint paszulyfőzelék jelent meg az asztalunkon, Zsófi nagymamám mindig kitépett egy levelet. Azzal a babérlevéllel is fűszeresítve volt a főzelék.

Az ember sohasem tudja elfelejteni azokat az ízeket és illatokat, amelyeket gyermekkorában élvezett.

Körülbelül hároméves lehettem akkor, amikor egy karácsony előtti vasárnap délután színházba vittek. Onnan gondolom, hogy karácsony előtt járhatott az idő, mert a Szent Mihály templom körüli tér teli volt fenyőfát áruló paraszttal. Világosan emlékszem a levágott karácsonyfák sötétzöld színére a vastag, fehér havon. Az édes, tiszta fenyőillatra, hogy kerestem a karácsonyi angyalokat a levegőben, nem röpködnek-e ott a fenyők fölött.

De angyalok nem voltak sehol. A „bódésok” sült tököt meg gesztenyét árultak parázsló kemencéiknél. Nekem is vett nagyanyám egy stanicli gesztenyét, ahogy a színház felé sétáltunk jó melegen felöltözve. Füles prémsapkám volt, és a mellemen kis prémes muff lógott, oda dugtam be a kezemet a forró gesztenye mellé.

A tél rettenetes hideg Erdélyben. A hó úgy csillog, mint a kristály. Az embernek megfagy belül az orrlyuka, meg a szeme sarkában a könny. Én is fájni kezdtem a sétában, örültem, amikor végre tető alá jutottunk a színházban.

A színházat addig csak kívülről ismertem. Csak annyit tudtam róla, hogy a legnagyobb épület a Farkas utcában. Aminek őszintén örültem, mert sejtettem, hogy anyám valamilyen vonatkozásban van a színházzal. Persze, hogy színésznő, hogy ott keresi a kenyerét, arra nem gondoltam. Nem is gondolhattam. Nagyon kicsike voltam még, nem tudhattam, mit jelent az, kenyeret keresni.

Zsófi nénémrel és még két öreg hölgygel ültünk be egy páholyba. Azt is csak most tudom, utólag, hogy „páholy” volt, akkor valami fantasztikus leshelynek találtam, amelynek deszka-, légszesz- és posztószaga volt.

Furcsa dolgok történtek. Hirtelen sötét lett, aztán egy világos négyszög jelent meg előttem, mintha egy szoba negyedik falát kivágták volna. A sok ember, aki lent ült a földszinten meg a páholyokban, mint egy méhkas körbefutó sejtjeiben, mind elcsendesedett és a világos négyszögre nézett.

Persze odanéztem én is.

Egyszerre oda lettem a csodálkozástól. Mert a világos négyszögben sétáló és hangosan diskuráló, kifestett, furcsán öltözött alakok között egyszerre csak megismertem az anyámat.

Inkább a szívemmel ismertem meg, mint a szememmel. Hiszen nagyon ki volt festve, nevetgélt és gesztikulált. Holott odahaza mindig oly halovány volt és csöndes, inkább szomorú, nevetni talán sohasem is hallottam eddig.

Mondom, megismertem ezen a furcsa helyen, ebben a furcsa helyzetben, és a lélegzetem elállt.

És hogy bántak bele?! Egy kék kabátos férfi, akinek nagy bajusza volt, meg merte ölelni. Megölelte, megcsókolta, megcsípte az állát. Az anyám persze ellökte. Soha nem felejttem el, ezt a három szót mondta neki: „Ne bomoljon mán!” De a bajuszos férfi tovább erőszakoskodott. Be akart menni valami ajtón, amit az anyám nem engedett. Erre eltaszította az anyámat az ajtótól...

Nem bírtam tovább! A düh, a rémület, a kétségbeesés hangos sikoltozásban tört ki belőlem. Ordítottam, ahogy csak kifért a gégémen. És mellemen a kis muffal, hátulgombolós pamutnadrágomban felmásztam

a páholy párkányára, hogy a földszinten és a zenekaron át a színpadra menjek „rendet csinálni”.

Rémes érzés volt. Abban a világos négyszögben az anyám, akit bántani akarnak. És hátul a sötétben Zsófi néném és a másik két néni karja, amint megragadnak, a levegőbe emelnek, és visznek kifelé a páholyból. Ordítottam, rugdalóztam. Nem törődtem a botrányal. Nem is tudtam, mi az a botrány. Csak arra emlékszem, hogy a földszinten püsszegtek és nevettek. Sőt sokan felugrottak, és kíváncsian néztek a páholyunk felé, ahol én olyan egyenlőtlen harcot vívtam a nénikéssel.

Ezt a kis visszaemlékezést megírtam egyszer pár szóban. És nem sokkal utána, hogy a cikk megjelent, eljött hozzám Kolozsvárra – amikor látogatóban voltam odahaza – egy nagyon-nagyon öreg, elfelejtett nevű, nyugdíjas színész, aki annak idején kollégája volt az anyámnak. Szörnyű öreg volt a színész, olyan száraz, mint a szentjánoskenyér. Fekete-barna, görcsös, sovány bot volt a kezében. De még olyan volt a keze, hogy nem lehetett tudni, meddig tart a kéz, és hol kezdődik a bot? Eljött, leült, hosszan vizsgált piros szélű, nedves, öreg szemével. Aztán elmondta, hogy ő emlékszik az én történetem hátterére.

Sardou *Szókimondó asszonyságát* játszották azon a vasárnap délután, amikor a zavart csináltam. Az anyám a címszerepet alakította, magát a híres, szabadszájú asszonyságot. Én az első felvonásban ijedtem meg, annál a jelenetnél, amikor a féltékeny Lefébre őrmester be akar menni abba a kamrába, ahol Neipperg gróf rejtőzik, és az ajtó előtt ellöki menyasszonyát, a derék mosónőt. Rettenetesen bömböltem – mesélte az öreg színész –, de ez nem lett volna baj, Zsófi nénémék hamar kivittek a nézőtérről. A hiba ott volt, hogy anyám is elvesztette lélekjelenlétét. Tudta, hogy ott vagyok a színházban, de látni persze nem láthatott a sötét nézőtéren, hátul a páholyunk mélyén. Egyszer csak hallotta, hogy egy gyerek sikoltozik a publikum között. Megismerte a hangom. Erre otthagytam csapot-papot, szerepet és színházat, előrejutott a sűgőlyukig, és a tenyerét szemé elé emelve, hogy ne vakítsák a rivalda lámpái, kinézett a sötétbe. Törődött is ő Lefébre őrmesterrel és gróf Neipperggel, bánta is ő Sardout és a Madame Sans Géne szövegét. A szerepéből kiesve rémulten sikoltott ő is a páholyunk felé, a sötét térségen át:

– Mi történt, Zsófi? Valami baj történt a fiammal? Szegény Zsófi néném meg visszakiáltott:

– Nincs baj, Margit! Csak megijedt! Azt hitte, hogy bántani akarnak!

Kolozsvár lelkes, finom, művészetszerető város volt mindig. Színházba járó publikuma egyetlen, meghitt család. Mindenki értette rögtön, hogy mi történt. És viharos taps tört ki e kis, darabon kívüli párbeszédre.

Engem kivittek. A taps elült. Anyám pedig visszament a helyére, hogy mint Hübscher Kata tovább huzakodjék a féltékeny vőlegénnyel.

A színházi törvényszék természetesen összeült az eset után, hiszen az anyám olyan súlyos fegyelemsértést követett el, melynél súlyosabbat nem is lehet elképzelni a színpad szigorú törvényekkel ránkba szedett világában.

A rideg elv érvényesült is. És a törvényszék elítélte anyámat, amiért nyílt színpadon, a közönség előtt játékaához nem tartozó „magánüggel” foglalkozott. De tekintettel az enyhítő körülményekre, ez a büntetés nem volt nagyon kemény. A törvényszék mindössze egy krajcár büntetéspénz megfizetésére ítélte anyámat, mely összeget a színház gazdasági hivatala le is vont legközelebbi elsején a gázsijából.

Karinthy Frigyes: Karácsonyi szám

Hajnalban négy órakor mégis abbahagytam az olvasást: a karácsonyi szám kiesett a kezemből, és leragadt a szemem. De nem volt nyugtom: betűk szaladgáltak a paplanomon, karonfogva szétszaladtak,

és megint összeálltak: egy hosszú novellacím a nyakam köré csavarodott, és fojtogatni kezdett. Szerencsére segítségemre sietett egy gondolatjel, és elvágta a novellacímet. A gondolatjel meghajtotta magát és mondta, hogy sietnie kell, egy Erdős Renée-novellából jött, aszongya, és vissza kell menni neki. A karácsonyi számból sürgetve és követelődzve szaladgáltak a betűk, a cikkek beszélgettek.

EGY NOVELLA *siránkozva*. Hallatlan, micsoda indolencia! Elkezd olvasni, aztán abbahagy! A közepemen hagyott abba! Talán nem vagyok neki elég érdekes?

MÁSİK NOVELLA *finoman, kicsit gúnyosan*. Ne búsuljon, kisasszony. Megtörtént ez előkelőbb novellákkal is, például velem. De engem például ez nem alterál. Látja, én úgy vagyok megírva, hogy engem akárhol abba lehet hagyni, és a hangulat mégis teljes. Én egy úgynevezett hangulat-novella vagyok, afféle finom, modern műfaj. Nincs se elejem, se végem.

EGY MÓRICZ ZSIGMOND-NOVELLA. No, no, a kiskésit neki, majd adja még alább is a kisasszony, mert amondó vagyok, hogy kezd már a hasam összefancsorogni attul a sok kákabélú finomságtul, amit a frajla itt elnyiszeg. A nyüstyit annak a tördelőnek, hogy idetördel engem egy ilyen parfüngös frajla mellé, már nem bírom a szagát.

EGY KÖNYVKRITIKA *higgadtan*. Nem tartom helyesnek ezt a veszekedést; önök, bár mind a ketten másféle irányt képviselnek, magasabb esztétikai szempontból közös mértékkel mérhetők.

MÁSİK NOVELLA *mérgesen*. Ugyan, ne beszéljen bele mindenbe! Ezek a kritikák mind olyan nagyképűek.

EGY KROKI *szemtelenül a kritikához*. Mennyit kaptak magáér'?

KRITIKA *sértődötten*. Maga meg általában fogja be a száját! Maguknak igazán könnyű dolguk van: mindent elviccelnek, és aztán fölényesnek képzelik magukat. És pláne maga; már sikerültebb gyereket is láttam a papájának!

KROKI *elvörösödve*. Kikérem magamnak! Olvasott maga engem? Olvasta maga a közepem felé, a negyedik soromban azt a viccet?

EGY AFORIZMA *gúnyosan*. Humorban nem ismerek tréfát!

HARMADIK NOVELLA *súgva a negyedikhez*. Nézze, ott, a kétszázadik oldalon, azt a csinos, szőke verset.

NEGYEDIK. Tudom. Szép vers, de nagyon henceg, amiért tetszik. Nem is áll szóba senkivel. Hallottam, hogy ki fogják adni könyvben is.

HARMADIK *súgva*. Hát tudja, ki az? Az egy törvénytelen gyerek. Az apja bemutatta mint eredetit, pedig nem az övé. Közönséges fordítás.

NEGYEDIK *izgatottan*. Ne mondja!

HARMADIK. Biztosan tudom. A vezércikk ismeri. De ne szóljon senkinek.

EGY TANULMÁNY. Gyerekek, ne pletykáljatok!

EGY VERS *a hirdetések közt*. Segítség! Segítség! Nem bírom tovább!

EGY RIPORT *fontoskodva, lihegve*. Mi az? Mi történt? Ki az ott? Ki kiabál?

A VERS *nyöszörögve*. Nem bírom ki itten. Ezek a hirdetések úgy ordítanak és szorongatnak: nem hallja meg senki a hangom.

EGY MÁSİK VERS *rezignáltan*. Hát azt hiszi, ha itt volna, itt elolvasnák? Nézzen meg engem: száznegyvenezer példányban jelentem meg, és eddig még csak egy öreg varrókisasszony olvasott el, de az se értett. *Fájdalmasan*. Engem nem ért meg senki. *Tompán*. Engem a saját szülőanyám se ért meg.

EGY HUMORESZK *felébred és csodálkozva körülnéz*. Jé! Hisz én már egyszer megjelentem ebben a lapban!

EGY NOVELLA. De akkor más címe volt.

A HUMORESZK *odafordul*. Maga honnan tudja?

NOVELLA *súgva*. Ne szóljon senkinek, már én is megjelentem.

A HUMORESZK *felcsapja a monokliját, és fixírozza a novellát*. Milyen csinos fruska maga. Szép eleje van: ott a fején, az a szerelmes pár. *Novella röhög*. Mit röhög? Mit röhög, szép, magyar novella?

NOVELLA *röhögve*. Hogyne röhögnék, hisz én nem is vagyok novella. Én egy közönséges hirdetés vagyok. Az elejem olyan, mint egy érdekes novella, erre elolvasnak az emberek, és a végemen az van, hogy tehát mégis legjobb a Gyomorkakeserű.

A HUMORESZK. Hallatlan!

Az utcán hangosan csöngetnek.

MINDNYÁJAN. Mi az?

A KROKI. A szemetes.

Petőfi Sándor: Úti levelek Kerényi Frigyeshez II.

– 6-8. levél –

6. levél

Erdőd, május 26. 1847.

Barátom, tennap írtam, vagy egy század előtt utolsó leveletem Nagy-Bányáról? oly változás történt rajtam ez egy nap alatt, amelyet egy századról sem tettem föl.

Istenem, istenem!

Királyságomat egy lóért! kiáltja III. Richárd. Jövendőm felét egy nyugodt óráért! kiáltom én, hogy leírhasam az eseményeket, hogy leírhasam kedvesem szerelmét, ezen szerelmet, melyhez hasonló még nem volt.

Boldog vagyok. Mindörökre.

Éj van, holdvilágos, csillagos, zajtalan éj. Semmi hang, semmi nesz... csak egy csalogány dalol... szívem.

Dicső, dicső leány! téged kerestelek ifjuságom kezdete óta. Odamentem minden hölgyhöz, leborultam mindenik előtt, és imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy. Midőn már térdeltem, akkor láttam, hogy nem te vagy az, hogy az igaz isten helyett bálványt imádom, s fölkeltem és tovább mentem. Végre megtaláltalak. Te vagy az édes csepp, ki meggyógyítod lelkemet, melyet méregkeverő sorsom oly sokáig öldökölt a kárhozatalával. Hála istennek, még nem jött későn az ellenméreg.

Dicső, dicső leány!

Kettő között kellett választania: szülei közt és köztem.

Engem választott.

Ő szemefénye szüleinek, kik gyermekkorától minden gondolatát, minden vágyát kitalálták és teljesíték, kik mindent adtak neki, csak rossz szót nem. Ott voltam más részről én... ismeretlen jövevény, kit sárral mázolt be az előítélet, és nyilaival lövöldözött meg a rágalom, és nem értem rá így szólni hozzája: én nem olyan vagyok, amilyennek látszom, amilyennek a világ látni akar! s ő mégis engemet választott. Oh, e leányban isten lakik, ki belát az ember kebelébe, ki látja a tenger iszapos fölszíne alatt mélyen a tiszta gyöngyöket. Áldott legyen az ő neve, amily áldott vagyok én őáltala!

Szeptemberben házasodom, barátom, házasodom. Drágán szereztem függetlenségemet, még drágábban adom el. Hol kapnék érte nagyobb árt, mint Juliskám?...

Nézd, megint róla írtam, és csak róla. Hiába, szívem oly tele volt, hogy ki kellett ömlenie, különben megrepedt volna. Értesz-e valamit levelemből vagy semmit? Képzem, mily zavart. Az öröm úgy jár keblemben és fejemben, mint a részeg ember a szobájában; hányja-veti a bútorokat, asztalt fordít föl, székeket tör, ablakot ver be, s mindenképen garázdálkodik. Bolond, szilaj fiú az a váratlan öröm. Még fejem óráját: eszemet is majd a földhöz vágta.

Holnap indulok Nagy-Várad felé Pestre, s onnan a külföldre. Nőtlenységem utolsó hónapjait utazással töltöm. Megnézem a tengert, melyet annyira óhajtok már látni, mert hisz az rokona szívemnek: mély és viharos. Megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát, s megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot, és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát. A júliusi revolúció ágyúdörgése Béranger dalainak visszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét, ő a világ első költője!

7. levél

Szalonta, június 7. 1847.

Szatmáron, Nagy-Károlyon, az Érmelléken és Nagy-Váradon keresztül Szalontára értem e hónap elsején. Utamról nem sok jut eszembe. Szatmár és Károly között van Majtény. Kis falu, de környéke nevezetős: itt volt Rákóczi utolsó csatája. Egy verset írtam az egykori csatatéren, melynek vége ez: „– elmondtam legszörnyűbb átkomat, s elsírtam legszentebb könnyemet.” Ugy volt, átkozódtam és sírtam. Az Érmellék kellemes szelíd völgy; a hegyoldalon ama híres bortermő szőlők, a hegy alatt pedig gazdag szántóföldek. Székelyhídon ettünk, épen azon fogadóban, hol 1843-ban mint színész játszottam valami hatod magammal. Megnéztem a nagy ivó-szobát is, hol szinpadunk állott. Halovány, örömtelen, száraz köd-alakok vettek körül... itt töltött napjaim szellemei. Hosszan beszélgettem velök; beszédünk komoly, merengő volt, csak néha mosolyogtam bágyadtan, fájdalmasan. Szomorú, nagyon szomorú időkről beszélgettünk.

Bihar helység mellett van a földvár maradványa, melybe hír szerint Mén-Marót zárkóztatták feleségeivel Árpád elől. Szép asszonyok, szép asszonyok! a hely, hol ti egykor mosolyogtatok, most pusztá, kietlen, elhagyott... csak egy akasztófa ágaskodik a begyepesedett sánc tetején. A helységen innen van a domb, melyet bihari hágnak neveznek, s melyről fölséges körülnézés esik le a messzenyúló rónákra, miknek

szélére fáradtan ugyan, de mégis eljön a délibáb kelet felől; délre pedig a hegy alatt fekszik Nagy-Várad. Szép, kellemes nagy város, de nem értem rá megvizsgálni, mert siettem ki, ide Szalontára.

Tudod-e, miért siettem ide s mért vagyok itt már egy hét óta? Azért, mert Szalontán egy nagy ember lakik, s e nagy ember jó barátom, s e jó barátom Arany János, „Toldi” szerzője. Ha e művet még nem olvastad, úgy hiába beszélnek róla; ha pedig olvastad, úgy fölösleges a beszéd. S e költeményt egy egyszerű falusi jegyző írta e kis szobácskában, melynek hossza öt, széle pedig két lépés; ami tulajdonkép rendén van. A műzsák nem konzervatív kisasszonyok, ők haladnak a korrallal, s minthogy a század jelszava: „éljen a nép!”, a műzsák is leszálltak az arisztokratikus Helikonról, s a kunyhókban telepedtek meg. Boldog én, hogy szinte kunyhóban születtem!

Éltem legszebb napjai közé sorozom e hetet, melyet itt töltöttem új barátom családi körében. Egyfelől a komoly vidámságú családapa, másfelől a vidám komolyságú családanya, s előttünk a két fecsegő, virgonc gyermek, egy szőke leányka s egy barna kisfiu... ilyen koszorú övezi szívemet, és boldog vagyok; csak az fáj, hogy a napokban már elhagyom, el kell hagynom őket, kiket annyira szeretek, mintha ikertestvéreim volnának. Isten veled, édes Frigyesem! a magáéhoz hasonló boldogságot kíván neked igaz barátod. Következő leveletem a külföldről.

8. levél

Pest, június 25. 1847.

Homo proponit, Deus disponit, ami szóról szóra ennyit tesz: az ész proponál, a szív disponál; mert amennyivel erősebb az isten az embernél, annyival erősebb a szív az észnél. Ebből az a tanulság, hogy nem megyek külföldre, szó sincs róla, hogy menjek. Barátom! az rettenetes, hogy uralkodik fölöttem a szív. Valóságos despota, és eszem aláztos rabszolgája, vagy legfőlebb jámbor, jólelkű apja, ki neki csak tanácsol, de parancsolni nem tud vagy nem akar. És örülök rajta, hogy így van. Az ilyen ember nagyon boldogtalan lehet, az igaz, de nagyon boldog csupán csak az ilyen ember lehet. Én is ezért voltam egykor nagyon boldogtalan, s ezért vagyok most nagyon-nagyon boldog. Tehátlan tehát a külföldre nem megyek, hanem nyugat helyett fordulok vissza a napokban keletre... keletre!

Szalontáról június 13-án értem Pestre esőben és éjfél tájban, minek két kellemetlen következménye volt: primo jól megáztam, secundo alig akadtam fogadóra, hova beeresztettek. Végre kinn pokolban, a Kerepesi úton a Fehér Ló nyitá meg előttem barátságos karjait, azaz nyikorgó kapuját. Ágyam oly irgalmatlan sima volt ugyan, mint az Ujvilág utcai kövezet, de azért mégis remekül aludtam, mert négy napi utam az alföldön úgy meghányt, mintha a világot utaztam volna körül. Mindig mondtam, hogy az alföld a világ legdicsőbb tartománya, de irántai nagy előszeretettel sem vitt soha annyira, hogy utjait megdicsérjem, s ezt egész ünnepélyességgel ez alkalommal sem teszem. Meg kéne gyilkolnom lelkiismeretemet s számúznöm keservesen szerzett tapasztalásaimat, hogy ezt tehessem. Oh, ezt nem tehetem, semmiféleképpen sem tehetem!

És ez még nem elég, hogy az alföldön utaztam, az is hozzájárult, hogy 10, mondd: tíz napi esőzés előzte meg utamat, s még azonfölül az útban is vert az eső két napig. Most már csak képzelheted, milyen mulatságom volt; vagy dehogy képzelheted, dehogy; ha megszakadsz sem képzeled. Sátor volt ugyan szekeremen, hanem azért annyi sár ragadt a kerekre, hogy a szó legszentebb értelmében minden száz lépésen meg kellett állnunk s levasvillázni a küllőkről a gáncsoskodó fekete írósvajat... hogy kenné kenyerére az, akit gondolok, s fúladna meg tőle!... ne félj, olyat gondoltam, akiért nem kár: egy rossz poétát. Oh barátom, van-e szájalomra és irgalomra méltatlanabb állat, mint a rossz poéta? Nincs. Rossz kritikusaiknak úgy bocsásson meg az isten, amint én megbocsátok; de a rossz poétának se én, se az isten meg nem bocsátunk. A legalávalóbb, a legelvetemedettebb gonosztevő megtérhet idővel, de a rossz poéta marad, ez javíthatatlan, ez gyógyíthatatlan, ez úgy hal meg, amint született: földöncsúszó nyomorúságban, magának kínjára és szégyenére, másoknak unalmára s így legóriásibb bosszúságára. És a szegény magyar hazára, melyet török, tatár és sáska annyit pusztított, a balsors még ezen csapást is rámérte, ami irtózatossabb töröknél, tatárnál és sáskánál... küldött nyakára rossz poétákat. De talán ez

már az utósó csepp, a seprő a keserű pohárban, s így remélhetjük a szebb jövődőt. Szeretném hazánk ezen individuumaikat sorra elszámolni Sujánszky Antaltól kezdve holmi Benevölgyieken és Bangó Pétereken keresztül le egész Császár Ferencig; de restellek belekezdeni, mert bizony isten holtra fáradnék, annyian vannak.

Elég ennyi rólok most ez egyszer; ha jókedvemben találnak, majd megmutatom nekik, merre az út a legelőre. De hogy is jutottak eszembe?... jaj, igaz! sárról beszéltem, hát nem csoda.

Ha az alföldön utazik az ember, a sáron kívül még a kocsmárosokkal is meggyűl a baja. Klasszikus nép a magyar kocsmáros, barátom. Fizetned kell, hogy szóljon hozzád egy-két szót, enni pedig fizetésért sem ád. Nem a. Ha kérsz tőle valamit, azt mondja, hogy nincs, vagy hogy ő biz ezért nem rak tüzet. Így jártam Bihar megye két helységében, Okányban és Körös-Ladányon. Ettem is, nem is; azt adtak, ami nekik tetszett, nem amit kértem, s ezt is úgy tették elém, mintha isten irgalmából adnák. De nem bosszankodtam, sőt jól esett, igen, jól esett, mert ebből is láttam, hogy a magyar restell szolgálni, hogy nem termelt szolgaságra, az angyalát is!

Mező-Túr derék város a Berettyó mellett Heves megyében. Lóvásárai híresek, melyeken minden valamirevaló alföldi betyár megjelen vagy lovat lopni vagy lopott lovát eladni. Jó mesterség; az ember kapitális nélkül is belekezdhet. Különös, hogy a magyar szeret ugyan mindent lopni, de legjobban szereti a lólopást. A többi csak talentum dolgának tartja, ezt azonban genialitásnak... és ha ez genialitás, ki meri állítani, hogy Magyarország szűkölködik lángelmék nélkül? Rágalom, pusztá rágalom. Az itteni lóvásárok alkalmakor nevezetes és nagyszerű betyár-verekeedések is szoktak esni, sőt enélkül nem is történik vásár. Kik az efféle szivnemesítő és kedvderítő spektákulumokban gyönyörködnek, figyelmeztetem őket, hogy ennél jobb helyre nem is mehetnek. Olyakat ütnek fütyköseikkel egymás fejére, hogy ehhez képest Botond ősuink bárdcsapása a konstantinápolyi kapun valóságos nyomorúság és paródia volt. S milyen bámulatos! akit ilyen fütykös-kollintás ér, legfőleg is csak meghal bele, simpliciter csak meghal. Már ha németet vagy tótot vágnának így főbe, egyszerre füstbe menne, mint a tűzben a gyémánt; még csak hamva sem maradna.

Szolnokban cseresnyét vettem, Abonyban háltam, Pilisen (hol gróf Beleznay a közkatonával reggelizett) ebédeltem, Üllőn vacsoráltam, s végre valahára per varios casus et tot discrimina rerum beértem Pestre, tán jobban megtörődve, mint hajdan a peleskei nótárius, de mégsem annyira, hogy tizenkét napi pihenés után e levelet ne irhattam volna. Innen láthatod, barátom, hogy én, ha elveszítem is, de ismét hamar visszanyerem erőmet. Mi lett volna Kisfaludy Károlyból (ki midőn egy versét megírta, utána két hétig feküdt betegen), ha ilyen időben, ilyen úton jött volna Szalontáról Pestre?... Látszik is verseiből, hogy nem mindennapi fájdalmak között szülte, szegény. Bizony kár volt kínlódnia szegénynek. Rá sem sok anyai szeretetet pazarolt a múzsa, szegényre. Jó, hogy eszembe jutott Kisfaludy Károly! végre van alkalmam felőle nyilatkozni, amit már rég ohajtottam, mert valóban bánt engem és több józan embereket az, amit vele némely barátaik elkövetnek. Tisztelem a pietásokat, de ha túlmennek a határon, nevetségesekké lesznek, mint akármi más érzélem. Kisfaludy Károlyt csupán baráti pietásból az egekbe tolni mind e mai napig nevetség, és azonfölül a közönség misztifikálása, ami aztán bűn is. Kisfaludy Károlyt túlbuzgó barátaik, a szó legszorosabb értelmében, rátukmálták a nemzetre. Neki megvan a maga érdeme, ő élvezhető olvasmányokat nyújtott *kortársainak*, és kortársai méltányolták, olvasták őt; kívánhat-e többet?... mi köze hozzá az utókornak, melynek nem nyújtott semmit? ő másodrendű tehetség volt, ki nem adott irányt az irodalom egy ágában sem. Drámája szenvedhetetlen nyavalyás német érzélgés, lírája érzélem és gondolat nélküli üres dagály; elbeszélése... ebben volt legerősebb, az elbeszélésben, de most már az övéinél e nemből is sokkal jelesebbeket birunk, és azt szeretném én tudni: miért egyem egrest, ha már érett szőlő is van? Ilyen Kisfaludy Károly, és mégis erővel bámultatni akarják velünk. Nagyon szomorú dolog, ha azok, kiknek a közönséget utba kellene igazítaniok, ezt még inkább eltévelyítik; és e lelkiismeretlenség sohasem grasszált irodalmunkban annyira, mint jelenleg. Nagy kedvem volna néhány emberről lerántani az auktoritás bitorlott díszpalástját, s odaakasztani azok nyakába, kik azt megérdemlik, s kik most kopott hétköznapi ruhában járkálnak szinte észrevétlenül. Mondom, nagy kedvem volna ezt tenni, de nem születtem komornyiknak, hogy öltöztessenek és vetkeztessenek. Más a dolgom. A napokban indulok vissza Szatmár felé, kedvesemhez. Ah!...

Szerb Antal: Szerelem a palackban

Lancelot, a lovag, akit nem érhet semmiféle gáncs, Chatelmerveilnek, Klingsor varázsló várának a vendége volt. Vacsora után voltak, Klingsor a legjobb borait hozatta fel előkelő vendége tiszteletére. Kettesben iddögáltak az irdatlan nagy terem közepén.

– Nem udvariasságból mondom – szólt Lancelot –, de ilyen jó bort nem emlékszem, mikor ittam utoljára.

– Itthoni termés – mondta szerényen a varázsló. – Kár, hogy olyan kevesen isznak belőle. Bizony, kedves öcsém, nem is képzeled, milyen elhagyott vagyok. Esztendőszámra nem jön hozzám látogató. Úgy élek valósággal, mint egy remete.

– Nem lehet csodálni, mindig mondtam neked, minek űzöl ördögi mesterségeket. Azért nem meri egy úriember se betenni ide a lábát.

– Ugyan kérlek, az én varázslataim! Rég felhagytam már azzal az unalmas foglalkozással. Minden félreértésen alapul, amit rólam beszélnek. Hidd el, tisztára jóakarattól történt, hogy annak idején elraboltam az Orilous menyasszonyát, meg hogy a Meliacansot teknősbékává változtattam, amikor a Szentföldre akart menni, meg mindezek a históriák.

Lancelot készséggel el is hitte. A varázsló, amint az éjszaka növekedtével mindjobban felébredt fáradt közönyéből, egyre rokonszenvesebb lett. Mélyen ülő két szeme csupa ragyogó okosság volt, szava csupa öreg bölcsesség.

– Derék ember vagy te, Klingsor bátyám, én mindig mondtam – szólt Lancelot és megölelte a varázslót.

Klingsor efölött való örömeiben még jobb bort hozatott fel, ebből még nem adott senkinek, szinte maga is meg volt hatva, amint reszkető kezével maga töltötte a kelyhekbe. A bornak csodálatos színe volt. Lancelot felállott, arca komoly és gyönyörű lett, amint mondta:

– Klingsor, most már itt az ideje... ezt a kelyhet az én magas úrnőmre, Guinevere királynéra!

Kiitta és hosszasan maga elé meredt. A varázsló ismerte ezt a tekintetet. Tudta, eljött a pillanat, amikor a szerelmes lovag vagy könnyekre fakad és kiönti szívét, vagy pedig kitepi a varázsló szakállát. Hogy ez utóbbinak elejét vegye, teljes erejéből visszaszorította a száraz köhögést, ami a torkát fojtogatta, és áhítattal kérdezte:

– Ó, hát a világszép Guinevere királyné a te hölgyed? Talán most is az ő szolgálatában jársz?

Tudta jól, hogy Guinevere Lancelot hölgye. Abban az időben még nem találták fel a diszkrétciót, és a nevezetesebb szerelmekkel országról-országra házaltak a lantosok. Különben neki igazán mindegy volt, akár Guinevere, akár Viviane, nem lévén már érzéke a női nem iránt.

Lancelot ajka körül finom, átszellemült mosoly játszott, szinte el akart repülni az ajkáról, amint felelte:

– Hét esztendeje minden utam az ő szolgálatában áll. Bizonyára hallottál egy és más viselt dolgomról. Igaz, hogy az emberek szeretnek mindent felfűjni. Most is éppen egy sárkány ellen vonulok, aki múltkor Szent Mihály éjszakáján berepült a királyné kincsesházába, és ellopta a felét annak a pár cipőnek, amit a királyné a férjétől, a dicső Arthus királytól kapott, amikor az visszajött írországi hadjáratából. Hallatlanul szemtelen némely sárkány. A királyné engem bízott meg mint leghívebb lovagját, hogy visszaszerezsem. Mégis, más kezében nem szívesen látná a cipőjét, hisz ez érthető, úgy-e?

A varázsló ábrándosan mondta:

– Hát ilyen nagy a szerelem... akkor te nagyon boldog lehetsz.

Lancelot felháborodott.

– Én boldog? Cipelem magammal a gyötrelmet, és néha lefekszem a földre, úgy üvöltök. Napjaim

kétharmadát aktív boldogtalansággal töltöm, maradék harmadában pedig csodálkozom, hogy hogy is bírom elviselni.

– Hát... akkor azt kell gondolnom, ne haragudj, hogy a királyné nem szeret téged.

Lancelot felugrott, kardjára csapva.

– Hát mit gondolsz, vén gazember, kehesek atyamestere! Hogyan is szeretne engem Guinevere királyné, aki Arthus király felesége! Ő a legszentebb asszony azok közt, akik valaha rácáfoltak Éva anyánk természetére.

A varázsló bocsánatkérő szónoklatot akart kivágni, de kitört belőle a régóta visszafojtott köhögés. Szeme majd kiesett, és közel volt, hogy leforduljon a székről. Lancelot, megfélelve a sérelemről, segítségére sietett, püfölte a hátát és vigasztalta.

– Látod, látod – mondta –, nem elég, hogy addig rakoncátlankodtál a férfiasságod ékével, amíg el nem vették tőled: vigyázz, nehogy a nyelveddel addig rakoncátlankodj, amíg magad leharapod.

A varázsló nemsokára magához tért, bevezette Lancelot-t a hálótermébe, és nyugodalmassal jóéjszakát kívánt. Lancelot felsóhajtott a „nyugodalmassal” szóra, azután buzgó imában kérte a mennybélieket, hogy őrizzék meg Guinevere királynét, és lefeküdt.

Klingsort ezidőtájt krónikus álmatlanság gyötörte. Elővett egy könnyebb arab varázslókönyvet, hogy elűzze az éjszaka unalmát, de sehogysem érdekelte, amit olvasott. Ha eszébe jutott Lancelot sorsa, a szeme megtelt könnyel, és végül is sírva fakadt. Az öreg varázsló alapjában véve igen jóindulatú ember volt, és Wolfram von Eschenbach éppúgy félreismerte, mint a középkoriak általában. Az Orilous menyasszonyát csak azért rabolta el, mert tudta, hogy Orilous goromba fráter, aki, ha különböző lovagi harcok után végül elnyeri a hölgy kezét, minden megmaradt harci kedvét az asszonyon fogja kitölteni, megveri napjában kétszer, reggeli és estebéd után, és egyszer még a csuklóját is kificamítja. Ami pedig a Meliacans-esetet illeti, csak azért változtatta a lovagot teknősbékává, mert tudta, hogy ha az illető elmegy a Szentföldre, menyasszonya meg fogja csalni egy zsidó harisnyakereskedővel.

Lancelot-n nagyon megesett a szíve. Megfoghatatlan volt előtte, hogy valaki ennyire szenvedjen a szerelem miatt. Ifjúkorában ugyan ő maga is sokat nyájaskodott az asszonyokkal; de amióta egy zordon férj oly kegyetlen és ma már pirulás nélkül le sem írható módon állott bosszút rajta, már el is felejtette, hogy mi a szerelem, és határozottan jobban érezte magát nélküle.

Mégis sokáig habozott, segítsen-e Lancelot-n. Tudta, hogy a világ ezt a cselekedetét is félre fogja magyarázni, és esetleg maga Lancelot is kitépi a szakállát. De ez sem tudta visszatartani, a szánalom mindennél erősebb volt benne.

Kikereste műszerei közül a csoda-harapófogót és a kék szemüveget, amellyel meg lehetett látni szellemi lényeket. Majd levette a cipőjét, és beosont Lancelot szobájába.

A szobában kis mécses égett. Klingsor a bűvös szemüveg segítségével átlátott a takarón, az ingen, a bőrön, bele Lancelot testébe, és figyelemmel kísérelte a kis lélektelenség pajzán játékait, amint a vérerek labirintusain kergették egymást fel-alá. Sokáig tartott, amíg a Szerelmet megtalálta közöttük. De végre rálelt: ott ült a Szerelm lovaglós helyzetben Lancelot hátgerincén, és egy kicsi tollseprűvel csiklandozta. Azután elunta ezt a játékot, ügyesen bebújt a tüdő lebernyegei közé, és összeszorította a lovag szívét. De ezt is régi tréfának találhatta, mert beült az aortába, és a vérfolyamon felszállította magát az agyba. Itt egy ideig babrált a finom tekervények között, kivett mindenfélét a fiókokból, meg visszatette, azután belezavarodott a vonalkák rendszerébe, ásított egyet, és Lancelot száján át kiugrott az ágyra. Leült az ágy szélére lábát lóbálva, és kis tükörben nézegette magát, mert a Szerelm nagyon hiú. Pedig nem volt szép a Szerelm: sovány volt és sápadt, nyugtalan és idomtalan, és a sok erőlködéstől kidagadtak az erei. De ő nem látta, hogy milyen csúnya, mert köztudomású, hogy a Szerelm vak.

A Szerelm az ágy szélén ült – ez volt az alkalmas pillanat. Klingsor gyorsan fogta a harapófogót, és nyakon csípte vele a Szerelmet. A Szerelm sikított egyet, és elejtette a tükröt.

A hangra az éberén alvó Lancelot felébredt, egy pillanat alatt talpon volt, kezében vánkosa alá rejtett

kardja, és rárohant Klingsorra. Mikor észrevette, hogy Klingsorral áll szemközt, zavartan és gyanakodva leengedte kardját.

- Te vagy az, Klingsor? – Nagyon restellte, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe hozta házigazdáját.
- Igen... erre jártam... gondoltam, megnézem, hogy alszol.
- De minek az a harapófogó a kezében?
- Tudod, ha netalán valami féreg zavarná az álmodat, hogy megfoghassam.
- Ahhoz neked ekkora szerszám kell? Nekem egy darab papír is jó.
- Én nagyon undorodós természet vagyok.
- És fogtál legalább valamit?
- Igen... de egészen jelentéktelen.

És megmutatta a Szerelmet.

- Pfuj, de csúnya – mondta Lancelot, és kissé gyanakodva visszafeküdt.

Klingsor is visszatért szobájába. A Szerelmet begyömöszölte egy palackba, gondosan bekötötte pergamenpapírral és cukorspárgával, és a pergamenre rárajzolta Salamon király pecsétjét. Azután egy kis vignettát ragasztott az üvegre, ráírta: *Amor, amoris, masc.*, és beállította a polcra, a többi, szellemet tartalmazó palack közé. A Szerelmem úszkált körül a spirituszban, mint egy bánatos béka. Klingsor meglehetősen feküdt le.

- Vajha minden nap egy ilyen jó cselekedetet hajthatnék végre – sóhajtott áhítatosan, és nemsokára el is aludt.

Lancelot másnap csodára ébredt: a nap már magasan állott az égen. Úgy megdöbbsz, hogy sokáig mozdulatlanul feküdt az ágyában. Hét esztendő óta minden nap hajnalban ébredt, és rettenetes izgatottsággal ugrott ki mindig ágyából. És ma szinte nem is volt kedve felkelni, nagy lassan öltözött, és fűrtjeinek a rendbe hozására alig vetett gondot. Megborotválkozni pedig egyáltalán nem borotválkozott meg.

- A sárkánynak így is elég elegáns vagyok – gondolta magában.

Azután lement reggelizni. Klingsor nagy örömmel fogadta.

- Hogy aludtál, mit álmodtál? – kérdezte.
- Mit is? Ja igen, elvesztettem a sarkantyúmat egy sáros réten.
- Kár. Mert az első álom, amit idegen helyen álmodsz, be szokott teljesedni.

- Az baj lenne. Tudod, a mai búzáarak mellett a birtokaim sem hoznak úgy, mint azelőtt, és nem szeretem a fölösleges kiadásokat.

- Jobb lett volna, ha a szépséges királynéről álmodsz.

Lancelot elsápadt. Csakugyan! Hét esztendő óta minden éjjel Guinevere királynéről álmodott. És ma... reggeli imájába sem foglalta gyönyörű nevét, egyszerűen azért, mert imádkozni is elfelejtett. Már egy órája ébren van, és ha a varázsló nem szól, eszébe sem jut Guinevere királyné.

Szórakozottan búcsúzott el Klingsortól, és megindult a kanyargós hegyi úton lefelé. Klingsor sokáig integetett utána.

- Még nem boldog – mondta szakállát simogatva. – Még nem tudatosodott benne az örömteljes változás. De idővel bizonyára áldani fogja öreg emlékezetemet.

És zokogott a meghatottságtól.

Lancelot hosszú ideig gondolataiba mélyedve kocogott az országúton. Az út egy kis bükkösbe kanyarodott be. Egy asszony jött vele szemben az úton, szamáron ült, előtte és mögötte sok szép kenyér volt a szamár hátán. Bizonyára pékné.

– Adjon Isten – köszöntötte illedelmesen Lancelot. Gáncsnélküli lovag lévén elve volt, hogy mindig előre köszönt a nőknek, még a polgárasszonyoknak is. A pékné viszonzta a köszönést.

A pékné nem volt csúnya, sőt a maga polgári, vaskos módján oly jóízűnek látszott, mint a kenyerei.

– Ugyebár, Amalasinthának hívnak téged – mondta Lancelot –, boldogult nagyatyád püspöki ostyasütő volt, és múlt húsvétkor három gyertyát ajánlottál fel, hogy színről-színre láthasd egyszer Gábor arkangyalt?

– Nem – felelte az asszony.

– Hát akkor egyszerűen Merethének hívnak, négy gyermeked közül kettő feketehimlőben halt meg, de a harmadik gyönyörű, és a boltotok felett a cégér kék sündisznót ábrázol, és szeretsz pisztrángot enni?

– Nem – felelte az asszony.

– Most már eleget nyájaskodtunk – mondta Lancelot. Leszállt a lóról, az asszony szamarát egy fához kötötte, és az asszonyt leemelte a szamárról. A kenyerek kétoldalt ott maradtak.

Egy idő múlva visszatértek az országútra, Lancelot felemelte az asszonyt a szamarára a kenyerek közé, eloldotta az állatot, és útnak indította. Egy ideig barátságosam integetett utánuk, azután felült a lovára, és ő is továbbment.

De alig ment ötszáz lépést, megrántotta lova száját, és állva maradtak, földbe cövekelve. Lancelot egy ékes kendővel törölgette homlokát, amelyről csorgott a hideg veríték.

Most eszmélt rá.

– Minden látszat arra vall – mondta halkán –, hogy más nőt is megkívánok, mint a mennyei Guinevere királynét.

Egy óra hosszat állt egyhelyben, elmélkedve, hogy mi lehet a magyarázata ennek. Közben borzalommal látta, hogy elméjében újra és nem éppen kellemetlen módon, megjelent a pékné, majd mások is, egy kapitány özvegye, két szüretelő lány, egy tisztátalan személy és Guinevere-nek három szobalánya. Csak a királyné nem jelent meg.

Súlyos mélabúban folytatta az útját napestig. Ebédelni is elfelejtett. Napleszálltakor egy kedves kis városban lovagolt keresztül, ahol szép, magas tetős vendéglő állt, a *Jeles Griff*ről elnevezve. Szívesen betért volna vacsorára, de akkor nem találta volna meg a sárkányt, aki a sötétség első óráiban szokott kijönni a barlangjából, hogy vizet igyék.

Majd zordon erdőbe ért, ahol a fák különös alakja, sötétzöld sziklák és ijesztő légbeli kiáltások mind a veszedelem közeledtére figyelmeztettek. Keze ügyébe igazította a lándzsáját, és ösztönében bízva arra lovagolt, amerre a zordság növekedni látszott. Csak azon csodálkozott, hogy nem találkozik pásztorokkal és hegyi öregekkel, akik intik, hogy ne menjen tovább.

Az út meredek volt, és Lancelot-t az éhség gyötörte, egyre türelmetlenebb lett. Végre nagy halom embercsontra bukkant. A következő kanyarodónál elébe is tűnt a barlang. Formája a hozzáértők számára félreérthetetlenül elárulta, hogy sárkányok számára készült. Lancelot, kezében előrefeszített lándzsával, amelyről előzőleg gondosan leszedte a kis angol lobogót, óvatosan közeledett.

De ki írhatja le felháborodását, mikor a barlang száján egy nagy táblát pillantott meg, amely cifra barátgót betűkkel közölte, hogy a sárkány elköltözött, és ezidőszerint a Halott Hegységnek Farsangi Fánk nevű csúcsa alatti barlangban lakik.

Lancelot jól tudta, hogy a Halott Hegység ettől a helytől körülbelül húsz mérföldnyire fekszik északra, közben több igen meredek hegylanc van és három rendkívül rosszhírű hágó, ahol a rablók elevenen szokták megnyúzni az utasokat, úgy hogy az utazás, a kor közlekedési viszonyai mellett, egyáltalán nem volt kényelmesnek mondható.

Hümmögve visszafordította lovát, és a *Jeles Griffben* szállt meg éjszakára. A vacsorát apróra vagdalt fehér csirkehússal kezdte, azután megevett egy nagy pontyot, majd pedig egy igen ízes, fűszeres borjúcombot, különböző helybeli tésztákat és egy kosár nagyon szép almát. A borral is meg volt elégedve. Legnagyobb megdöbbenésére egyáltalán nem érezte magát boldogtalannak.

A boldogtalanság másnap reggelre sem jött meg. A nap sütött, az ablak alatt kolompszóval kedves tehenek vonultak ki a rétre, megnyugtató trágyaszaggal töltve meg a szép világot, a reggeli ital (enyhe ürmös) és az utána következő nyúlpestétom is igen kellemesek voltak. Lancelot ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy egy tóban megfürödjék, és azután aludjék a fűben.

Akkor eszébe jutott a sárkány, a három hágó a rablókkal és a vitézi élet egész sötét kényelmetlensége. Néhány óra hosszat nehéz küzdelmet vívott magával.

Végre délfelé felhúzta a csizmáját, és így felszerelve nagyot dobbantott a lábával:

– Hát nem!

És megindult vissza Carreolba a királyné félpár cipője nélkül, és a sárkány vígan élt tovább barlangjában, a Farsangi Fánk nevű csúcs alatt.

– Végére a sárkány is ember – gondolta.

Agyát különös tompaság fogta el. Egy új világban élt, ahol minden kedves és barátságos volt, és éppen ez volt a félelmetes és érthetetlen. Ebben az új világban olyan reménytelen volt a tájékozódás, hogy inkább beszüntette a gondolkozást. Úgy érezte magát, mint aki nagyon sok sört ivott. Nem egészen ok nélkül, mert útközben minden fogadóban felhajtott egy korsó sört.

Így érkezett meg Carreolba, hol Arthus király abban az időben az udvarát tartotta. Megtisztálkodott az útporától, és a királyné magas színe elé akart járulni. De alighogy kilépett szállásáról, Gaveinbe ütközött, aki izgatottan közölte vele, hogy döntő fontosságú lovagi torna folyik Wales és Cornwall között, a félidő 2:2, és magával hurcolta Lancelot-t. A mérkőzés után bankett volt a győztesek tiszteletére; Lancelot éjfél utánig otthelyezettte magát, és így csak másnap délelőtt jutott eszébe, hogy jelentkezzék a királynénál.

Mire a palotába ért, a királyné hölgyeivel már kísért a parkba. Szerencsére Lancelot jól ismerte a királyné sétájának útirányát, gyorsan amögé a hársfa mögé sietett, ahonnan az évek során kifejlődött udvarias szokás szerint, mintegy véletlenül elő kellett bukkannia, mikor a királyné arra sétált.

Kissé későn érkezett, a királyné már jött a hársfa-sorban, úgyhogy elbújása a fa mögé, amit rögtön nyomon követett előbukkanása, szinte üres formáságnak látszott.

Letérdelt a királyné elé, és megcsókolta ruhája szegélyét. A királyné arcán bizonytalan mosoly játszott, és késlekedett azzal, amit ilyenkor mondani szokás:

– Kelj fel, jó lovag!

Úgyhogy Lancelot elfáradt a térdeplésben, és valami ingerültség vett rajta erőt.

– Azt mondják, már tegnap a városban voltál – mondta Guinevere egyszerre.

– Valóban, úrnőm – felelte Lancelot elpirulva.

– Igen? Hát akkor kelj fel, jó lovag! – mondta a királyné, de olyan hanghordozással, hogy a konvencionális mondat gorombaságnak hatott. Lancelot zavarban volt. Főképp az zavarta, hogy a királyné haragját olyan távolról szemlélte, mintha nem is ellene irányulna.

– Asszonyom a távollétem alatt még szebb lett, mint azelőtt volt, amennyiben ez lehetséges – kockáztatta meg ügyetlenül és anélkül, hogy a szíve a torkába szökött volna Guinevere megnövekedett

szépsége láttán. Mert a királyné kétségkívül nagyon szép volt, de valami kis szörnyeteg a fák mögül azt súgta Lancelot fülébe: hát aztán!

- Ebből is látom, hogy sosem tetszettem neked – mondta Guinevere nem egészen logikusan. – Egyáltalán nem értem a viselkedésedet. De hagyjuk. Fő dolog, hogy elhoztad a cipőmet. Add ide.
- Igenis, asszonyom – dadogta Lancelot. – Illetve, azazhogy a cipőt otthon felejtettem a szállásomon.
- Otthon felejtetted? – kérdezte Guinevere hihetetlen magasra emelve a szemöldökét.
- Tulajdonképpen precízebben nem is otthon, hanem...
- Hanem?
- Tudniillik útközben kiraboltak...
- Téged, a gáncsnélküli lovagot?
- Már úgy értem, kártyázás közben. Kénytelen voltam a cipőt zálogba adni egy izmaelitának.
- Hány feje volt a sárkánynak? – kérdezte hirtelen a királyné.
- Csak egy – mondta Lancelot büntudatosan.
- És te azt se vágtad le! – kiáltotta a királyné.
- Nem. Ugyanis a dolog úgy volt, hogy...

De nem magyarázhatta meg. A királyné kimondhatatlan megvetéssel végigmérte, majd fejét hátravetve, gyors lépésekkel eltávozott, maga után vonva udvarhölgyeit.

Lancelot ott állt behúzott nyakkal. Elvesztette a királyné kegyét! Várta a villámcsapást, várta, hogy megnyílják lába alatt a föld. Várta, hogy lelke sisteregve és szikrázva kettészakadjon a leírhatatlan fájdalomtól. De a villám nem sújtott le, a föld és a lélek nem hasadt meg. Az új világban, ahol Lancelot most volt, úgy látszik, nem voltak villámok, csak kicsi mókusok a fákön és fecsegő patakok a fák alatt és belül a sörivők boldogsága. Rettenetes volt.

Este, az udvari vacsoránál a királyné tüntetően kimutatta Lancelot kegyvesztettségét, amennyiben Gaveint szólította fel, hogy nyújtsa át neki az ószibarackokat, és másnap már az egész város csak erről beszélt. Ha Lancelot belépett a palota valamelyik termébe, a lovagok kacagása elhallgatott, és az udvarhölgyek könnyes szemmel néztek rá.

Lancelot pedig sokat kockázott, állandóan nyert, vett magának három új lovat és egy elsőrangú kardot, és gondosan átnézte kasznárjának a számadásait. Elővette azt a két könyvet, amit még kora ifjúkorában vásárolt, *Cato Bölcs Mondásait* és Abelard Péternek egy nagyon izgalmas és akkoriban sok port felvert munkáját a *Szentháromságról*. Elhatározta, hogy tökéletesíti magát a latin nyelvben. Az élet sokkal szélesebb volt, mint valaha, és Lancelot nagyon szenvedett. Kimondhatatlanul szenvedett azon, hogy mennyire nem szenved.

És eljött az óra, amikor már nem tagadhatta önmaga előtt, sőt hangosan ki is mondhatta:

- Nem szeretem Guinevere királynét.

Az egész csoda rút és értelmetlen volt. Természetes úton ilyesmi nem történik. Az ember elveszítheti a sarkantyúit, a felsőkabátját, volt már arra is eset, hogy a kardját, de nem veszíti el a szerelmet! Hacsak nem varázslat útján. Ekkor eszébe jutott az éjszaka, amit Chatelmerveilben töltött.

Lancelot a tettek embere volt. Azonnal lóra ült, és Klingsor várába sietett.

Klingsor a toronyból meglátta a közeledőt, és elébe sietett.

- Hát eljött, hogy megköszönje jóságomat – suttogetta, és könnyek úsztak a szemében.

De Lancelot leugrott paripájáról, és határozott mozdulattal megmarkolta a varázsló szakállát.

– Te gazember! – kiáltotta. – Kutyák nagybátyja és nőténykutyák szeretője! De mit vesztegetem szavaimat! Azonnal add vissza a szerelmet!

– Ó, ó, ó – zokogott Klingsor. – Hát nem vagy boldogabb azóta? Hát nem érzed, mennyivel szélesebb és sokfélebb az élet, ha az embert a szerelem nem köti gúzsba?

– Ne beszélj annyit, sündisznók és teknősbékák unokatestvére, ördög és pokol, milliom adta! – mondta energikusan Lancelot, csavarva egyet Klingsor szakállán. – Azonnal add vissza a szerelmet!

– Kérlek – mondta Klingsor csalódottan sóhajtva.

Felvezette Lancelot-t a kastélyba. A palackok közül leemelte azt, amire rá volt írva: *Amor, amoris, masc.* Felvágta a cukorspárgát, és a harapófogóval kivette a Szerelmet. Gondosan becsavarta ostyába és átnyújtotta Lancelotnak, aki egy pohár víz segítségével lenyelte.

Néhány pillanat múlva Lancelot összerázkódott. Egész testét és lelkét hasító fájdalom járta át. A térde reszketett, a feje zúgott, az egész világ elsötétedett előtte.

– Elvesztettem a királyné kezét! – hörögte. A torkához kapott és búcsú nélkül elrohant.

A fájdalom annyira rázta, hogy alig tudott a lován ülve maradni. Csorogtak a könnyei, és leeresztette a sisakrostélyát, hogy a szembejövők ne lássák szégyenét. De könnyei oly bőségesen hullottak, hogy kiszivárogtak a sisakrostély alól, és végigfutottak a páncélján.

Boldog volt.

1935

Tersánszky Józsi Jenő: Kakuk Marciról

Én nem vallom, hogy a siker igazol. Azt sem hiszem, hogy a siker helyes ítéletű. De azt már kénytelen vagyok koncedálni a sikerről, hogy olyan, mint az elemi erők, mint a fizikai tények. Nem számolni vele oktan és meddő, vagy legalábbis túl nehéz dolog. Mert a sikertelenség a kedves, szép halott, míg a siker a csúf vagy utálatos vagy alantos, de élő tény.

Ez jut eszembe most, mikor itten barátaim buzdítására örömteljes szerénytelenséggel a saját regényalakommal akarok foglalkozni, Kakuk Marcival, ezzel a csirkefogóval, akinek révén még eddig legjobban elkényeztetett a siker. Persze, hogy költői kiszólással éljek.

Én magam, meg kell mondanom, hogy nem tartom sem jobbnak, sem rosszabbnak e Kakuk Marci-históriákat más műveimnél. Sőt bizonyos értelemben vannak lesújtó vélekedéseim is róla, amazokhoz viszonyítva.

Hogy csak a legfontosabbat említsem. Például gyáva árulásnak tartom, hogy ennek a csirkefogó Kakuk Marcinak az előadásán át voltaképpen elég elviselhetően derűsnek ábrázolom a különben (de milyen!) kegyetlen és undorító ínséget.

Persze ettől még lehet kitűnő irodalom ez a Kakuk Marci történet sorozat. De minek vitázzam? Hiszen a

szigorúszemű értékelésnél van egy sokkal erősebb hang, a szeretetnek vagy akár tetszésnek szava. Ez a szózat pedig, okvetlen, minden mást félretolóan jelentkezik bennem is, mikor erről a csalafinta Kakuk Marciról van szó.

És éppígy kell tapasztalnom ezt ezzel a csirkefogóval szemben az irodalom berkein kívül eső helyekről. Hallottam áradozó beszédet erről a Kakuk Marciról már filléres újság legselejtesebb olvasóközönsége köréből is. Asztalossegéd, lakatosmester, rövidáru-kereskedő és más ilyen romlatlan szívű és elméjű ember nyilatkozott úgy előttem, hogy kedvelt írójává tett neki engemet a Kakuk Marcim. Sőt egy kifutó ember is nagy tetszéssel beszélt róla nekem.

Gondolom, nem szégyen, ha ekkora erkölcsi nyomás győz rajtam, hiszen az ellenpárton csak én magam vagyok, az író, és az írókról általános vélemény, hogy nem tudnak helyesen ítélni műveikről. Na és még tán a kiadók állnak a pártomon, mint akik szintén szájukat pittyeztetik a Kakuk Marci nagyságára. De hát kiadóinkról még inkább tudvalévő, hogy elefántcsonttoronyban élnek az irodalmi sikerek inváziója előtt.

Még csak annyit bevezetésképpen, hogy majd aztán a befejezésben szűröm le Kakuk Marci nagysága teljes elismerésével szemben való megadásom összes eredményeit,... és most jöhet a komoly analízis!

*

Mikor különböző érdeklődésekre meginterjúvoltam magamban a szerzőt, hogy: tulajdonképpen honnan is vettem ezt a Kakuk Marci regényhősömet? hát egész őszinte zavarba kerültem.

Nem találtam sehol sem meg ennek a figurának csak megközelítőleg is hű modelljét emlékeim és élményeim közt.

Abban persze aggályom sem támadt, hogy merre induljak el a Kakuk Marci keresésére?

Hiszen az a környezet, amelyben ez a csirkefogó mozog, gyermekkori emlékeim helye, az biztos. A folyóparti csibészanyag a kisvárosban, pálinkás butikok, a torony, a temető, a kisváros környéki falvak, erdők satöbbi satöbbi... Csakis itt voltam olyan közvetlen közeli érintkezésben affajta néppel, amilyen Kakuk Marci körül mozog, hogy úgy ismerhettem életüket, akár a magamét.

De mondom, bárhol és bárhogyan kerestem itten ebben a világban olyan figurát, mint amilyennek ezt a Kakuk Marcit rajzoltam meg, nem találtam csak egy kevésbé is hozzáillő modellt.

Jól tudtam pedig, hogy nekem nem módszerem a vakmerő kiagyalás. A képzeletem nagyon is a realitásba ragad. Hát csodálkoztam rajta, hogy úgy teremtek meg egy embert, hogy nem tudom urát adni magamnak sem, hogy hol csíptem föl?

Végre mégis már majdnem belenyugodtam, hogy mint az irodalom óriásai közül talán az igazi legnagyobbak, én is az ujjamból szoptam egy igazi nagy regényalakot, és tán ezért is van vele ehhez illő sikerem.

Támogatott ebben a vélekedésemben az is, hogy személyes ismerőseim majdnem egyöntetűleg ragaszkodtak és ragaszkodnak ahhoz, hogy én hasonlítok szerény személyemben legjobban Kakuk Marci regényhősömhöz. Szóval önmagamról mintáztam őt meg. Ami ugyan nem egyértelmű azzal, ahogy a szellemóriások teremtenek a légből jellemeket, de bele lehet valahogy magyarázni ilyesfélét is a dologba, hogy hát, ami önmagamról van, az önmagamról is van...

Most aztán mégiscsak számot kell vetnem újra azzal, hogy személyileg és nyilvánosan kijátszom-e magam afféle önmagából teremtő szellemóriásnak? Vagy pedig...

Nohát mit: vagy pedig? Vagy pedig hasalok egy előadást egy regényalakról, úgy mintha az a valóságban élt volna, és ezzel végérvényesen a kedves, szerény, őszinte egyéniség látszatát szerzem meg magam számára.

Ezen két alternatíva közötti tépődésben jöttem rá egy harmadik esetre, és azt választottam. Az igazságra jöttem rá!

Módszerem ebben nem is a mai idők legnagyobb szellemi vívmánya, a pszichoanalízis volt, hanem a régi jó induktív módszer.

Kívülről indultam befelé. Megkerestem emlékeim között, hogy ki az, akire legjobban ráillik az a külső és modor, amilyenek Kakuk Marcit ábrázoltam? Megdöbbsentem a fölfedezésen.

A Kakuk Marci figurája teljes pontossággal egy ifjan, tragikusan elhalt festőművész barátomra illett rá.

Maticska Jenőnek hívták ezt a fiatalon, tüdőbajban elpusztult festőt a nagybányai iskolából.

Ő volt olyan rókaképű, gyöngederekű legény. Bandzsított kissé, a fejét közel szerette dugni annak arcához, akihez beszélt, és főleg sohasem nevetett hangosan, a legmulatságosabb dolgokon sem. Legföllebb valami idéetlen vigyor futott át a vonásain. Ilyen, gondolom a Kakuk M. exteriőrje!

Dehát azért nem tudtam fölfedezni sokáig Kakuk Marcinak ezt a modelljét magam sem magamnak, mert egy egészen más emberi társaság közé helyeztem őt, mint ahol a valóságban érintkeztem vele.

Azazhoggy helyesebben szólva Maticska Jenővel is megfordultam kisfiú koromban abban a világban, amiben Kakuk Marci él, vagyis a kisváros gyülevész népe közt. De aztán olyan egészen más viszonylatok közt és környezetben érintkeztem vele mint fiatal festővel, én hasonlóképpen mint a festőművészet pretendense, hogy igazán elfödhettem előlem az új viszonylat a régit. Tehát, mikor a Kakuk Marci külsejével rendelkező figura után kutattam régi, kedves csavargó puszipajtásaim között, persze, hogy nem jelentkezett megfelelő alak nekem.

Nem akarom azonban itten most tovább szövögetni ezeket a Kakuk Marci külső alakjával való vonatkozásokat.

Mert hiszen biztos, hogy egy ember külső alakján, sőt modorbéli jellegzetességein túl, mégiscsak nagyobb és érdekesebb jelentőségű lelkiségének a kérdése.

Maticska Jenőben pedig nem tudtam fölfedezni a Kakuk Marci mentalitását is. Maticska Jenő bár elmés, okos fő volt, és a filozófusok lelke lakott benne, de semmiképpen nem volt az a bizonyos Kakuk Marci fajta naturmensch. Maticska Jenő autodidakta volt, az igaz; de szellemiségét nagyon is afféle teoretikus, könyvszagú életszemlélet uralta.

Azonkívül Maticska Jenőt igazán nem sok kapcsolatba tudtam hozni a Kakuk Marci legfőbb jellemvonásával, a donzsuánkodással. Ha voltak is Maticska Jenővel közös kalandjaink Eros istennek útjain, azt igazán nem foghattam rá, hogy női kegyek őt különösebben elkényeztették volna.

Kár szaporítanom a szót már.

Ugyanazon a nyomon, amin Kakuk Marcinak az exteriőrjét megleltem, megleltem az interiőrjének élő képviselőjét is, egy másik egyénben. Az illető szintén gyerekkori és ifjúkori pajtásom.

Azt akartam hirtelenében jelzőképpen mondani róla itten, hogy: ez a kis Casanova.

De miután latra vetettem ezt az ironikus megjelölést, úgy rémlett nekem és úgy rémlik, hogy ez az én barátom alighanem méltóbb konkurensa a klasszikus szoknyavadásznak, semmint ironizálni lehessen róla.

Szívesen állom a nagyotmondókat sújtó nevetségességet, ha nem tudnám állításomat igazolni.

*

A barátom neve nem fontos, nem is illenék fölfednem kilétét. Nem őmaga miatt, merthogy ma,

tudtommal gazdag, tekintélyes nyárspolgár, és több nagy gyermek apja. Nem!

Hanem azok miatt a hölgyek miatt kell okvetlen nagyon diszkrétnek és óvatosnak lennem, akiket kényes kapcsolatba hozhatok a barátommal. Élnek talán mindannyian, és bizonyára közülök nem egy tisztas családanya.

Hát kezdjem a retorika szabályai szerint a bizonyítandó tétel fölállításán.

A casanovaskodásról van szó, vagyis a női nem illegitim, tömeges elcsábításáról. Hát ennek kétségkívül megvannak előttünk a csábító részéről a pontos kritériumai.

Azt hiszem, sajnos az első az anyagi ellenszolgáltatás bősége. És csak aztán a testi és lelki kiválóságok, vagy hát a két dolog keveréke.

Mindenesetre annak mennél hangsúlyozottabb tudata a csábítandó alany számára, hogy vétkével minél teljesebb védelemben részesül aztán.

Áll ez a nagy szoknyavadász királyoktól lefelé, bankárokon és hőstenorokon át a kültelki vagy falusi kocsmahős és börtöntöltelék amorózókig.

A szoknyavadász vagy sokpénzű egyén vagy testi vagy szellemi kiválósággal brillírozik vagy mind a hárommal.

Maradhatunk a szoknyakifordítás klasszikus nagyságánál, Casanova lovagnál. Hatalmas, szép férfitpéldány volt, nemde? Bátor volt, vakmerő, ügyes volt, kitűnő vívó. Elmés volt és művelt, prima színész volt, minden kényes helyzetből kivágta magát, nemde? Amellett legtöbbször nagy pénzekkel is rendelkezett. Így van?

Hát, ha ezek után azt jelentem itt ki, hogy így könnyű volt neki annyi nőt elcsábítani,... akkor bizonyára ezt azért merem, mert van bokros érdemeivel szembehelyezni való esetem. És így van!

Én tudok egy embert, aki sem különösebb testi kiválóságokkal nem rendelkezett, sem lelkiekkel. Gyáva, poltrohon, fecsegő fráter volt. Szegény volt.

És mindennek ellenére hihetetlen sikerei voltak a legbájosabb, legnagyobb szerűbb nőknél. Minden rendű és rangú nőknél.

A vaktában való bizonykodás helyett, azt hiszem, teljes diszkréció mellett sorolhatok föl kalandjai közül néhányat, amiről tudomásom van.

Egy elég jó nevű tudós legkisebbik lánya. Egy édes, művelt teremtés. Valóságos szépség. Fekete haja és egészen zöld árnyalatú kék szeme. Karcsú, finom. Egy herceg sem röstellhetné volna őt az oltárhoz vezetni.

És engem, egy este, hazamenet, ez a barátom, odavezetett a professzor úr házához az ablaka alá, hogy lássam, hogyan mászik be rajta, és fogadja őt és segít neki a fölkapaszkodásnál két édes kar.

Többször olvastam már, hogy nagyműveltségű nők ritkán ereszkednek le vonzalmukkal tökfilkókhoz.

De hiszen ennek a barátomnak a butaságát mindennel szemben, ami a műveltséget jelenti, irodalom, művészet, bölcsészet,... ennek a barátomnak a butaságát csak csillagtávokban lehetett volna nagyságban kifejezni.

És mégis elragadó teremtések, akiknek a lelkét a Múzsák dajkálták gazdaggá a Széppel, hidegek és unottak maradtak hozzájuk illő derék, jellemes, művelt férfiakkal szemben; míg azt nem unták elhallgatni, amit ez a barátom, ez a tökféjú állat arról beszélt nekik, hogy jól áll a gallérjuk csipkével, és a hegyes orrú cipő jött divatba stb. ... Hogy ne is szóljak bensőbb természetű mondanivalókról, hízelgésről, vallomásról, mit tudom én!

Még két hódításáról tudok ilyenfélérről. Sőt háromról. Lány volt mind a három. És mind a három jobb társadalmi osztályú, kitűnő nevelésű, szigorú és földhetetlen környezet virága.

Talán csak egy volt közülök mérsékeltén csinos. A másik kettő, egy szőke és egy fekete szintén valóságos szépség volt.

De mit mondjak? Még csak az elemi védelmet sem érhatték el ezek a kedves teremtések ettől a frátertől, azért hogy mint a dinnye a próbakésnek, úgy borultak oda neki... vagyishogy legalább a száját befogja a dologról. Dehogy! Még elő is idézte, hogy kiderüljön áldozatai bukása, hogy dicsekedhessék vele.

Soha életemben nem fogom azt megérteni, hogyan lehet az, hogy ennek az embernek csupa huncut vigjáték kavargott a nyomában és nem sötét tragédia.

Nem! Sem őt, sem készséges áldozatait nem érte sohasem lakolás, mint ahogy más rendes ember körül rögtön botrány és mit tudom, mi támad. Volt egy esete egy színésznővel, aki annyira veszkődött érte, hogy valósággal a barátom árulta ki másnak is a nőt, csak pusztán annak fejében, hogy ő is szeretője maradt. Ez a nő ékszerekkel ajándékozta meg, és maga a nő torkolta le dühösen azt a kollégáját, aki lovagias védelemben akarta részesíteni őt csirkefogó barátommal szemben, és lármát csapott az üzelvei miatt.

Tudok több professzionátus szerelmi papnőről, akik ennek a fickónak nemcsak ingyen szolgáltak csókjaikkal, de ők honorálták neki azokat. És hogy más mindenféle-fajta nőt mekkora tömegben fogyasztott el ez az ember, csak úgy, mint ahogy egy cigarettát szitt el, és sokszor feliben-harmadában eldobta... hát erre csak azt mondhatom, hogy a szerelmi asztala maradékaiból egy csomó Lázárt jóllakatott mindig.

De itt talán el is érkeztem ahhoz a ponthoz, amikor az igazság elve szerint az eddigi csupa kedvezőtlen, megutáltató színfolt után föl kell kennem ennek az embernek a jellemképére azokat a színeket is, amik kedvezőbbek, és talán magyarázatát is adják fönt vázolt sikereinek.

*

Nem volt a kemény legények fajtájából való, az biztos, sem pedig a jellemzilárdakéból. Gyáva volt, és ami súlyosabb, a gyávaságot nem is röstellte. Torzsalkodás elől rögtön megszaladt.

De az a fajta bátorság volt a sajátja, amit körülbelül élelmességnek hívnak. Megérezte az igazi veszélyt, és kikerülte. De csupán a látszat szerint veszélyes helyzetekben, senkinek sem adott maga előtt előnyt a bátorságban.

Egyáltalán a realitással szemben olyan érzéke volt, mint a földrengéssel a szeizmográfnek, és főleg tüstént az elérendő cél szerint reagált egyénisége a dolgokkal szemben.

Vidámság és bizás és csupa optimizmus volt az egész ember. És olyan módon volt eszes, hogy azt nehéz megérzékeltnem: hogyan?

Mondok egy konkrét példát. Egyszer a női frigiditásról volt szó.

Általában a frigiditásról is, de különösen arról a válfajáról, amely nőket képtelenné tesz arra, hogy örömet leljenek a szerelemben, akkor is, ha különben élnek a játékaikat.

Ez a fickó, a barátom, őt egyszerű bővített mondattal megmagyarázta nekem a kérdést, sőt rögtön egy módszert is tudott, saját tapasztalatból a dolog legsúlyosabb eseteinek eliminálására.

Sajnos, a jó ízlés határait áthágnám, hogy itt pertraktáljam a dolgot. De az biztos, hogy népszerű és nem népszerű orvosi munkákban sem olvastam a fönti kérdés frappánsabb megértetését és a kezelését ésszerűen és egyszerűbben megoldva, mint ahogy ennek a fráternek a fogalmazásában maradt meg emlékemben.

Ez az ember, azt mondhatnám, a nyilvánvalóság titkát és a titkok nyilvánvalóságát érezte meg az élet dolgaiban, de mindig csak valami közvetlen akció irányában. A szellem kincsei máskülönben nem hogy nem érdekelték úgy önmagukért, de csak ámulat és megvetés felelt rájuk ebben az emberben.

*

Hát ez a barátom, ez az ember, a jól lefektetett teóriáknak ez az élő kontrasztja adta nekem a Kakuk Marci lelkeségéhez a modellt.

Hogy kíméletlen voltam itt jellemrajzában? Arra azt mondhatom: az ember nyugodtabban üt azokon, akiket szeret. Soha senki nem gondol erre a gazfickóra nagyobb szeretettel nálam. Hiszen tisztában vagyok vele, hogy egész komoly hálával tartozom a sorsnak, hogy az okos, művelt, jól fésült pajtások mellett akadt ilyen is. Mert ettől én tanultam mégis, az okos, művelt gyerekek.

És most miben maradjunk a befejezéssel?

*

Hat évvel ezelőtt, vagy még azelőtt olvastam Nansen sarkutazó könyvét az eszkimókról.

Akkor nekidűltem egy világraszóló bölcsészeti munkának, amelyben a fehér emberi kultúra gyászos kilátástalanságát ecseteltem volna, és szerény útmutatásokkal szolgáltam volna jobb célok felé.

Természetesen a bicskám beletört ebbe a negyven kötettel fenyegető műbe.

De tépődéseim közben, amikor a pedagógiával foglalkoztam, vagyis hogy hát in praxi milyennek kellene kinevelni a reális világban jól mozogható emberi ideált... hát arra a megdöbbenő tényre jöttem rá, hogy a legalkalmasabb alany erre a célra körülbelül az az emberfajta volna, amit magyarul csirkefogónak nevezünk.

Mert hiszen a tragikus hős, a nagy jellem vértengert kavart maga körül, a szentet, az aszkétát magát sütik meg embertársai, a polgári poltrohonság könnyel vegyes vérözönnel jár szintén, még az ölbe tett kezű, mosolygó jóság is csak kárhózatot zúdít az emberi közösségre... Egyetlen emberpéldány az, ami sikerült még eddig úgy, hogy nem mutat semminemű veszedelmet az uralma, és ez az a nem jó és nem rossz felemás egyén, aki vígan túlteszi magát a morális gátak ostobábbján, de nem döntögeti le a legnagyobbakat.

Hát hogyan hívják az ilyenfajta egyént? Megmondtam, a csirkefogó név illik rá legjobban.

Nos, ha már ezt a Kakuk Marcit annyira protezsálják kritikussaim, barátaim és kis számú, de nagyérdemű olvasóközönségem, hát íme én is megtettem mellette a magamét, amikor egy eljövendő jobb világnézet öregapjává avattam őt.

1933

Ballai László: A karácsonyfa-díszítő verseny

Csatárnokon három esztendő óta nagyon várták a karácsonyt. De versennyel várták. Az egyik esztendőben bejgli sütésben, a másikban ünnepi terítő hímzésben méredzkedtek meg egymással a fehérnépek. Közülük is igen kitűnt kettő, úgy nyerte meg a vetélkedést az egyik is meg a másik is, hogy vita nem volt az elsőbbségről. Patkó Mancsi bejglijének a tésztája úgy omlott, mint a vaj. Bezzeg Juli pedig olyan terítőt hímzett, amelyen valódinak tűntek a virágok. De mert vita nélkül döntött a bíráló bizottság, mindkét fehérnép azt hirdette, hogy az ő győzelme volt az igazi diadalom és nem a másiké. Két részre is szakadt a falu. A Patkó-pártiak a főző tudományok fölényét hangoztatták nagy hevülettel, a Bezzeg-pártiak ellenben a kézimunka hasznosságát becsülték jóval többre. Az ünnepek közeledtével oly nagy izgalom vett erőt a népen, hogy a két párthoz tartozók már hangosan szidalmazták egymást a főutcán. „De majd most meglátjátok!” – rázták fenyegetően egymás felé ökleiket a más-más táborba tartozók.

De hát mit látnak meg?

Ez a kérdés úgy sűrűsödött össze a Karácsonyi Vetélkedést Szervező Bizottság ülésén, mint a bányarobbanás előtt a sújtólég.

– Ki-ki azt látja jobbnak, akit szeret – mondta a polgármester.

– Az egyik főzni tud jobban, a másik varrni – sóhajtotta a jegyző. – Az Isten se dönti ezt el.

– Hát, ha olyasmiben hirdetnénk versenyt, fiaim, amiben egyik sem jobb a másikánál? – kérdezte Pósa Gyuri bácsi, aki szeretett úgy beszélni, mintha mindenkinek ő lenne az apja, de legalábbis édesbátyja Csatárnokon.

– Hogy érted ezt? – kérdezte a polgármester.

– Most se ne főzzenek, se ne hímezzenek, hanem... – Pósa Gyuri bácsi elakadt, és összeráncolta a szemöldökét.

– Hanem? – kérdezte a jegyző.

– Azért volt a karácsonyi bejgli sütő verseny, mert a Patkó Mancsi addig járt a nyakamra, amíg bele nem egyeztem, hogy legyen – mondta a polgármester.

– A terítőhímzést meg a Bezzeg Juli talpalta ki nálam – panasolta a jegyző. – Most ezek újra vetélkedni akarnak.

– A faluban meg már lassan öltre mennek az emberek – kesergett a polgármester. – Ráadásul jövőre választások lesznek.

– Hát hirdessünk versenyt olyasmiben, amihez egyik sem ért – dörögte Pósa Gyuri bácsi olyan szigorúan nézve, hogy a két szemöldökránca már teljesen összeugrott.

– De hát mi legyen az? – kérdezte a polgármester.

– Tudom is én. Karácsonyfa-díszítés.

A polgármester és a jegyző egyszerre ugrottak fel és kezdték szorongatni Pósa Gyuri bácsi kezét.

– Ej, de jó, hogy vagy nekünk, Gyuri bácsi! – lelkesedett a polgármester.

– Mire is mennénk nélküled! – ömlengett a jegyző.

– Karácsonyfa-díszítő verseny!

– Csakis.

– Hát persze – szólt most erős hangon Pósa Gyuri bácsi is, szemöldökeit széjjelvonva egymástól. – Erre gondoltam. Igen.

És Csatárnokon a harmadik esztendő közeledtével karácsonyfa-díszítő versenyt hirdetett a bizottmány.

– Ej, mire megy ki ez? – suttogták erre is, arra is.

– Rajtam bizony nem fognak ki a vénemberek – nyelvelt Patkó Mancsi.

– Olyan karácsonyfát díszítek fel, hogy még a jóisten is eltátja a száját, nem hogy ez a három bizottsági ember – híresztelte Bezzeg Juli.

Mármost lakott a faluban egy igen eszes ember, Pinke Imre, aki taxisofőr volt a megyeszékhelyen. Ő karácsonykor dolgozni szokott, de már három éve is alig keresett valamit, két éve meg semmit, elhatározta hát, hogy az idén nem fog ingyér zsugorogni abban a hideg kaszniban, és otthon marad. Hát épp az ő portája előtt tette közzé iménti mondatát Bezzeg Juli.

– Az idén nem főznek? – kérdezte tőle Pinke Imre.

– Az kéne meg csak – fújta dühösen Juli. – Akkor megint a Patkó Mancsi moslékjára szavaznának.

– Hát nem is hímeznek?

– Hát nem – de ezt már egészen megszelídülve mondta, mintha bizony két Bezzeg Juli is lenne, és az a kettő nem is köszönne egymásnak. – Karácsonyfa-díszítő verseny lesz, Imre.

– Mi a nevezési feltétel?

– Ej, hát maga nem is tud fát díszíteni.

– Már hogyan tudnék. De nevezni tudok.

– Hát csak annyi a feltétel, hogy a karácsonyfát a kertben kell felállítani, hogy mindenki láthassa.

Azzal Bezzeg Juli kuncogva elsétált.

A versenyre benevezett csaknem minden asszony – és Pinke Imre. Ezen sokan vihogtak, a falu szeme azonban a két fő ellenlábásra tapadt. Patkó Mancsi egy terebélyes normandi fenyőt állított fel a kertjében, álló nap csuda illatok terjengtek a konyhájában, amelyek végül, mint habcsók, gesztenyéspatkók és marcipánangyalkák borították meseköntösbe a fát. Bezzeg Juli egy sudár ezüsthenyőt kezdett cicomázni selyem girlandokkal, horgolt hópelyekkel, aszúrozott jégcsapokkal. Csupa gyönyörűség volt látni a csodát, amely a két asszony keze nyomán mind tökéletesedett. Vakarta is erősen a fejét a bíró, a jegyző és Pósa Gyuri bácsi, hogyan is fognak döntésre jutni.

Néhányan nevetve benéztek Pinke Imréhez is. Ő szemmel láthatólag egy olyan lucfenyőt szerzett, amelyet előzőleg már kidobtak. Túlevelét mind elhullatta, kopasz ágai ijesztően meredeztek. Valaki panaszt tett a bizottmánynál. A bíró, a jegyző és Pósa Gyuri bácsi percekben belül teljes hivatalos mivoltában megjelent.

– Azt mondják, Imre fiam, hogy neked nincs rendes fenyőfád – kezdte az intézkedést, szemöldökét most még nem teljesen összevonva, Pósa Gyuri bácsi.

– Ki mondja azt? – kérdezte Pinke Imre.

Ez váratlan kérdés volt. Pósa Gyuri bácsi szemöldökei szétugrottak. A bizottmányi tagok zavartan tekingettek a fára, Pinke Imrére és egymásra.

– Nem az volt a feltétel, hogy a kertben kell felállítani a fát? – kérdezte megint Pinke Imre.

– De igen – felelte a polgármester.

- Nem ott áll?
- De ott áll.
- Nem fa az?
- Hát, fának fa.
- Nem rendes?
- Hát nem rendes fa, fiam – szólalt meg szemöldökét rendezgetve Pósa Gyuri bácsi.
- Mondták azt, hogy rendes fa legyen?

Csend lett.

- Nem mondtuk – ismerte be nagy lassan a jegyző.
- Iszunk rá?
- Iszunk.

A pálinka kissé meglóditotta Pósa Gyuri bácsi gondolkodását.

- Aztán fiam, mikor kezdesz már a fa feldíszítéséhez. Az asszonyok már csaknem készen vannak.
- Nem értek én ahhoz.
- Hát akkor ki fogja feldíszíteni a fát?
- Mindenki.
- Ki mindenki?
- Mindenki, aki valamit is kíván a Jézuskától, azt felírja egy darab papírra, és felakasztja a fára. A kívánságokat csakis a bizottmány olvashatja el, amikor is meghozza hivatalos döntését.
- Ez lesz a dísz?
- Ej, te huncut – Pósa Gyuri bácsi örömeiben elfelejtette hozzátenni, hogy „fiam”, ellenben jó magasra feldobta a sapkáját.

Patkó Mancsi és Bezzeg Juli kertjéből a népek lassanként mind átözönlöttek Pinke Imréhez. Az emberek kezdetben igen féltékeny akasztgatták fel a vedlett lucfenyőre karácsonyi kívánságaikat, amelyeket a zsebükben talált papírdarabkákra kapartak. Csakhamar azonban izgalom hullámszórt végig a tömegben. Erős mozgolódás támadt, sokan hazaszaladtak, majd a sietségtől és az igtalomtól kipirult arccal érkeztek vissza. Már nem sajtetlik, hanem a legdrágább levélpapírosan akasztották fel kívánságaikat, sőt szaloncukrot, karácsonyfadíszet és angyalhajat is hoztak, hátha azt is figyelembe veszi a Jézuska kérelmük elbírálásakor. Végre dűlva-fűlva megjelent Patkó Mancsi és Bezzeg Juli is, és – mit volt mit tenni – ők is felakasztották kívánságaikat és a hozzá való marcipánangyalkát és aszúrozott jégcsapot. Ezzel a verseny el volt döntve.

- Éljen Pinke Imre! – harsogta egy emberként a falu.

A polgármesternek ekkor eszébe jutott, hogy még előfordulhat, hogy a következő választásokon ezt a taxisofórt jelölik helyette, ha most nem ragadja magához a kezdeményezést.

- Éljen Pinke Imre! – igyekezett túloldítani a tömeget. – És most kérjük meg Pinke Imrét, hogy egyenként vegye le a fáról mindenki kívánságát, hogy azt felolvashassam a Jézuskának.
- Úgy van – kiáltották az emberek.

– Nem méltóbb arra senki, mint e verseny győztesei, Patkó Mancsi és Bezzeg Juli – mondta Pinke Imre.

A két vetélytársnő összenézett, majd – három év után először – egymásra mosolygott.

– Tehát „Azt kérem a Jézuskától, hogy mindig legyen hó és karácsony, és anyuék ne veszekedjenek.” – olvasta fel az első cédulát a polgármester, majd sorban a többit. – „Add meg nekem, Jézuska, hogy megtaláljam végre Öt.” – „Segíts meggyógyulni a férjemnek.”

És így tovább, sorban következtek egymás után az újabb és újabb megható kívánságok, amelyeket hol Patkó Mancsi, hol Bezzeg Juli adott kibontva a polgármester kezébe. Végre elérkeztek az utolsó kívánsághoz. Ez így szólt: „Én egy sarokcsiszoló-gépet kérek.”

Tomboló kacaj tört ki. Mindenféle megjegyzések repkedtek.

– Ezt biztos a polgármester írta – mondta Patkó Mancsi Bezzeg Julinak.

– Á, én inkább azt hiszem, hogy Imre volt – válaszolta Bezzeg Juli ábrándos pillantással sandítva Pinke Imrére.

A polgármester nem tudta eldönteni, hogy azzal növeli-e jobban a választási esélyeit, ha vállalja a sarokcsiszoló-gépet, vagy ha nem. „Ej, a fene egye meg – gondolta –, majd megmondja a Pósa Gyuri bácsi.”

Az emberek gyorsan szétszéledtek, és most már sietve hazaindultak, hogy meglássák, a Jézuska teljesítette-e a szebb jövőről, a boldogságról és a sarokcsiszoló-gépről szőtt vágyaikat.

Weöres Sándor: Tájkép

Ködbe-hanyatlott régi vidék –
Könnyez a felhő, szürke az ég...

Alszik a ködben a csonka határ –
Délien a tájrul a nyári madár...

Messzire néznek a szürke hegyek –
Állnak az égen a hőseregek...

Ködbe-takartan alszik a táj –
Alszik az őszben...tél-fele jár...

Házak a tájban gondtalanul –
Ködteli földre az ősz szava hull...

Barna a tájék, sárga a fa –
Nyikkan a csöndben a tél fogata...

Csörren a csermely, dermed a tó –
Halkan a tájra hullik a hó...

Elmegy a sárga, jó a fehér –
Hóba takarva nyargal a szél...

Cukros a házak rőt fedele –
Halva vonaglik az ősz ereje...

Nyargal a tájon a hóval a szél –
Elmegy az ősz és itten a tél...

Halkan a tájék télbe borul –
Mindig a régi...mindig az új...

Petőfi Sándor: Téli éj

Vad téli éj. Sűrű hópelyhek esnek.
Szélvész ragadja. S hátha nem hópelyhek?
Talán egy örült gondolatjai?
Vagy összetépett lelkem rongyai.

Közleg az éjfél. Fennvirasztva várom.
Akkor kísértet látogat meg, három;
Szent háromság, mely egykor vezetett:
A hit, a remény és a szeretet.

Nem élnek többé. Meggyilkoltatának.
De éjfelenként sírjokból kiszállnak,
S felém lebegnek halvány képeik,
S a régi szép időt emlegetik. –

Szétszaggatá a felleget a szélvész.
Tekintetem a csillagok közé vész.
Olyan sötétpiroslók fényeik,
Mikéntha vércsepp volna mindegyik.

S ki mondja meg: nem vércsepp-e a csillag?
Hisz itt a földön oly sokat gyilkolnak.
Ábelszivek fölfecsent vére ez,
Mit a zsvány föld csillagnak nevez. –

Vesztett szélvész, te még mindegyre tombolsz,
A fellegekbe és hajamba markolsz;
Ki akarod tán tépni fürtimet?
Ah, tépd ki inkább, tépd ki szívemet!

Hogy dobog e szív! – szinte félek tőle, –
Ugy, mint a kő, mely várromokról dől le,
Vagy mint a koporsónak födele,
Ha a halottat szögezik bele.

Koporsó vagy, koporsó vagy te keblem,
Amelybe szívem élve eltemettem.
Oh szív, te élő eltemettetett!
Ki írhatná le gyötrelmeidet?

Megszűnt a vész, a hold is fönn az égen.

Már béke és fény lebeg a vidéken.
Hazamehetek hát s lefekhetem.
Mert béke és fény nem való nekem.

Szalkszentmárton, 1845. november 25. - december 31. között

Ady Endre: Hideg király országában

Télben élnek a törpék,
Kiknek a királya: Hideg.
Zsarnok király, Hideg király,
Szakálla hosszú, hosszú
S nem ad kegyelmet senkinek.

Óh, kis Hideg király úr,
Kinek szemed nincs, csak szived,
Kis rossz szived, haszontalan,
Jégből, hóból és télből,
Bocsáss meg, király úr, Hideg.

Én Óriás-országnak
Vagyok jobbágya, óh, Hideg.
Nagy császáruk: a szent Meleg.
Óh, király úr, kegyelmezz,
Kicsi szived van, de szived.

Dsida Jenő: Közeleg az emberfia

Tudom, hogy közeleg már a jó ember fia,
aki nem tőlem és nem tőled kap életet.
Néhány pásztornak, akik sohasem öltek
nyulat, nem hordoznak emberölő
szerszámot, megjelenik az angyal és
megjelenik a csillag és tele lesz dallal
a decemberi hegyoldal, Csak ránézünk a kisdere
és tudni fogjuk, hogy Ő az.
Eljönnek az acéltrösztök fejedelmei,
a petroleumbányák frakkos császárai
s könnyel a szemükben letérdelnek elé.
Mert Ő lesz, akinek legtisztább kék a szeme,
legerősebb léssen a karja és szelid arcáról ragyog

az örök építők acélos vidámsága.
Ő megmutatja minden vándornak az utat,
minden töprengőnek az igazságot, minden
haldoklónak az életet. Ő megmagyarázza
nekünk a gépek dalának igazi értelmét,
megmagyarázza és megáldja a fáradt költőt,
legsajgóbb szavait és mosolyogni fog és két
fehér galamb fog ülni a vállán kétfelől.

Ő nem ad országot nekünk, hanem otthont,
nem ad fegyvert, hanem kenyeret.

Ma még sírunk,
mert a mosolygás nem én vagyok.

Ma még sötét
van, mert nem jöttem világosságnak,
hanem hogy bizonyosságot tegyek a világosságról.
Már közeledik az éj, mely szüli a Hajnalt.
Eljön Ő, minden bizonnal eljön.

1929

Húrok

Liszt Ferenc: Ma már a kezeim hűtlenül elárulnak

– az idős Liszt Ferenc szavai tanítványaihoz, amelyet azok továbbadtak az őket követő nemzedékeknek –

Ma már a kezeim hűtlenül elárulnak, és attól félek, hogy néhány zeneszerző, nem is beszélve a jövő elméleti tudósairól, nem látnak majd mást az általam lejegyzett hangjegyekben, mint magasrendű ujjgyakorlatokat, amelyekben sok a véletlen. Pedig az én zenémnek semmi köze nincs ahhoz az aranyfüsthöz, amelyről néhányan azt hiszik, hogy mesteri tudás. Hadd beszéljenek. Eljön még az én időm.

De ami Chopin illeti, jól vigyázzanak. Az ő művészetének nincs köze azokhoz a semmire sem jó kitarulkozásokhoz, amelyekről sokan azt hiszik, hogy az maga a szenvedély. Bizonyára azt hiszik, hogy a zenének kötelessége önmagát önmagával megmagyarázni, és mindent elmondani a lényegről. Ám ez semmi esetre sem engedheti meg tolmácsolójának, hogy elengedje magát valami negédes, forró és gátlástalan vallomásban. Ez a zene kvintesszenciája minden olyan küzdelemnek, amellyel elűzik az árnyakat minden értelmi kényelmeskedés elől, egy dobogó szív pontos és igényes meghallgatása, amely azonban könnyörtelenül hallgatja saját dobogásának szaggatott ritmusát.

Igen, Chopin zenéjében mindez benne van, és még sokkal több is. Személyesen hálásabb vagyok neki, mint bárki másnak, mert az én interpretációs művészetem lényegesen gazdagabb és nemesebb lett az övének érintésétől. Ne bízzanak azokban az esztétákban, akik felboncolják a zene kimondhatatlan varázsát. Hamis őrangyalok ezek, ne kövessék őket.

Tegyenek úgy, mint néhány valódi barátja, akik közé nekem is szerencsém volt tatozhatni. Helyettesítsék be önmagukat a sokféle változatban megrajzolt sziluettek és profilok helyére, ennek a gazdag léleknek

színváltozásai közé. A vele való érintkezésben én is örököltem tőle egy különös felfogási formát, amely minden művét fényel keretezi, és más-más színnel árad mindegyik művéből. Chopin zenéjének kaleidoszkópszerűen színét változtató, de mindig tiszta aurája különös és csodás ötvözete a frissességnek és a spleennek; emberi létének – ami számára inkább teher volt, mint szükségesség – minden tapasztalata benne van. Nagyon korán tudta már, hogy évei megszámláltattak. Ennek következtében szenvedélyes életszeretete jóformán csak árnyéka volt annak a szinte szerelmes kultusznak, amit a halálnak szentelt. Műveinek intenzitása ártatlan és őszinte nyelvezethez kötődik; ez a két elem egymást szublimálja, és egész zenei alkotásának egy könnyecsepp kristályos tisztaságát adja.

Nem, Chopin nem volt költő, jóval több volt annál. Ő volt az egyetlen olyan metafizikus, aki képes volt csillagászati pontossággal elemezni az emberi lélek legkisebb remegését is. Sok újfajta zenei mű fog eltűnni nyomtalanul, mielőtt újra a világra születne egy olyan ember, akinek megsejtő képességei felérnek az övéihez.

Mint istenei, Bach és Mozart, Chopin is üstökösként tűnt fel, majd elsuhant tőlünk. Elindult saját maga megkeresésére, ahogy csak egy elrendelt sorsú lény tudja ezt megtenni, aki ott hordja magában a harmónia törvényét. A látszat ellenére a környező világ csak felületesen érdekelte. Az egész ember csak egyetlen, állandóan felvevőképes membrán volt, amely szüntelenül gyűjtötte saját belső univerzumának lüktetéseit, olyan jelzéseket, amelyeket lángeszű szelleme azonnal érzéssé változtatott – az érzelem volt egyetlen tápláléka, inspirációja teremtő erejének –, s azokat egy emelkedett lélek lázas nyugtalanságával tette azonnal a magáévá. Az a csodával határos gyorsaság, amivel ez a folyamat állandóan ismétlődött, életkérdés volt Chopin számára. Sztoikus egykedvűsége csak álarc volt. Tudta, sietnie kell, hogy elérje saját tökéletesedését, és maradjon is még egy kis ideje, amelyben azt fel is használhatja. Chopin csak azért született újjá, hogy egybegyűjtse előzetes inkarnációjának felfedezéseit. Lehetséges, hogy mások is megírhatták volna csodálatos gyászindulóját, de az a fajta elképesztően valós zúgás, suttogás, amellyel az igazi szél fúj, mormol a sírok felett, amely ennek a darabnak az epilógusa, csak olyasvalakiben születhet meg, akinek a halál misztériuma már jól ismert élmény – amit már átélt.

Akárcsak Mozartnak, Chopinnek is szinte pillanatnyi idő állt csak rendelkezésére, hogy a végtelenről szóljon, és még ebből a drága időből is el kellett venni valamennyit, hogy megtalálja és kifejlesszen egy olyan kifejezési formát, amelynek tökéletessége, kiterjedése és mintázata csak az ő láthatatlan nirvánájának lenyomata. A lamartine-i „harmonikus éter azúr hullámai összeolvadnak itt egy olyan lélek kisugárzásaival, amely fogoly volt a tuberkulózis által aláásott testben, s amelynek a számára a földi lét csak lelassítása a halhatatlanság felé haladásnak. A párizsi szalonok valójában csak mint teremakusztika érdekelték, amelynek vattával kibélelt légkörében tetszése szerint lemérhette inspirációinak hőfokát és tisztaságát, amely illanóbb volt, mint a minden alkalommal leigázott közönség szemében a könny. Chopin zongorája csak kellék volt, amely látomásainak különféle fejezeteit materializálta. Stílusa is csak a transzfiguráció örök keresése. A billentyűzet már csak az isteni elrévülés kiváltója volt.

Igen, Chopint hallani rögtönözni, vagy saját műveit előadni kedvenc zongoráján ritka gyönyörűség volt. Közte és saját zenéje között az előadóművész nagysága és szolgasága természetesen eltűnt. Minden eltűnt, kivéve az évszázadok legendáját, amelybe ő már életében belépett.

Ballai László: Thomán, Ferenczy, Cziffra

Thomán, Ferenczy, Cziffra – e nevekkkel mintha sorban beoltanánk a magyar zongoraművészet törzsfájából, Liszt Ferencből sarjadó fiatalabb ágakat.

Thomán István százötven esztendeje született, 1881-től járt a Zeneakadémiára, ahol 1883-ban Liszt Ferenc tanítványa lett. Liszt a barátságával is kitüntette, és Thomán elkísérhette őt Weimarba és Rómába. Thomán 1888-tól 1906-ig a Zeneakadémia zongoratantervét tanította. Legfőbb pedagógiai hivatásának a Liszt-hagyomány továbbadását tartotta. „Ezer szó nem képes egy zenemű előadását úgy

megmagyarázni, mint annak mintaszerű előadása – írja. – Ezt megtanultam a nagy Mestertől és ez lett tanítási pályámon egyik legfontosabb vezérelvem.”

Thomán a magyar zeneélet legrangosabb egyéniségeinek sorát nevelte ebben a szellemben, pedagógiai működéséről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott Dohnányi Ernő, Bartók Béla és a száztíz esztendeje született Ferenczy György is. Thomán István mesteriskolájából Ferenczy még gyermekkorában a koncertdobogóra került. A művészképzőt a Zeneakadémián, Dohnányi Ernőnél végezte el. Chopin, Liszt, Schumann, Schubert avatott tolmácsolója volt, elsősorban kiváló Chopin-játékosként tartják számon. Ferenczy tudatosan vallotta magát Liszt kései tanítványának.

Ferenczy Györgynek köszönheti a világ, hogy minden idők egyik legkiválóbb zongoraművésze és Liszt-interpretátora, Cziffra György az éjszakai bárók világából a koncertpódiumokra emelkedhetett. Az ő visszaemlékezéseiből idézek:

„Egy este két férfi tért be egy pohár italra abba az eléggé rangos bárba, ahol éppen szerződésben voltam. Feltűnő, percről percre feszültebbé váló figyelemmel és némi hitetlenséggel követték rögtönzött fantáziáimat, amelyeknek nyilvánvaló instrumentális kidolgozottsága valahogy nem fért össze azzal a morcos egykedvűséggel, amellyel játszottam. A két férfi fokozatosan közeledett zongorámhoz, nézték a játékomat, hogy mintegy megbizonyosodjanak róla: a hangoknak ezt az áradatát, amely valami zenei vízőzönre hasonlíthatott, valóban tíz ujjam idézi-e csak elő. Pillanatnyilag azt hittem, hogy ivópajtásokról van szó a jobb fajtából, vagy amatőr zeneértőkről, akik szeretik az erős indulatokat. Megvárták, amíg befejezem a számot, majd melegen gratuláltak.

Csak hogy ezek az emberek nem tartoztak az éjszakázók faunájának sötét és mocsári fajtájához. Az egyik a Liszt Ferenc Zeneakadémia zongoratanára, Ferenczy György volt, a másik pedig, a barátja, a Népművelődési Minisztérium egyik főembere.

– Már jó ideje, hogy barátom és én nyomon követjük magát éjszakáról éjszakára – mondta a professzor –, mert a körülményei és főleg a játéka rejtélyes előttünk. Látszólag maga az a boldog kiválasztott, akinek Ulysses iját sikerült felvonni, amelyet a legtöbb zongorista – itt és máshol – legfeljebb megpróbál szabályosan tartani.

Majd így folytatta, kissé kételkedő fintorral:

– Megdöbbenett bennünket az a mód, ahogy maga a zongorát kezeli. Maga többet érdemel, mint sok más, hm, úgy nevezett zeneművész társunk, maga inkább arra volna méltó, hogy nagy hangversenyek dobogóján játszhasson. Maga a jó végén fogja a lantot. Épp ezért mostantól fogva szeretnék magáért valamit tenni. Keresse fel barátomat minél hamarabb a minisztériumban, nem fogja megbánni.”

Van valami balladaszerű ebben a történetben, de hát ez is hozzátartozik a Liszt-hagyományhoz; a mester alakja, aki mindent megtesz a tanítványaiért és a művészetért. Ferenczy Györgyöt így idézi meg Cziffra:

„Thomán növendéke volt és minden lehető át is vett Thomántól, ami az előadóművészetet illeti. Ferenczy keze alatt a zongora teljes egészben kivirágzott. Amihez csak hozzányúlt, egy Chopin-mazurka vagy egy Chopin-keringő, egy Schubert vagy Schumann darab, egy-egy barokk tétel csodálatos élményt jelentett mindazok számára, akik hallgatták.

Ő tanítványként kezelt engem, de én nem voltam igazi tanítvány. Bejártam óráira hallgatni másokat, és időnként megmutattam neki egy-egy általam kidolgozott darabot. Ambicionálta, hogy minden vonatkozásban segítsen. Sok jó tanáccsal látott el, és főként nagyon bízott bennem. Gondja volt rá, hogy megismertessen nagy személyiségekkel például Kodály Zoltánnal.”

Cziffra első zeneakadémiai professzora, Keéri-Szántó Imre is Thomán-növendék volt, nyilván már ő elültette azt a magot Cziffra György lelkében, amelyet Ferenczy egy jó évtized múlva tovább ápolgatott. Cziffra így írt erről:

„Az ötvenes években sokkal kevesebb vitakoznivaló volt az étellel: vad szorgalommal gyakoroltam pianínómon. Mindennapi feladatommá vált kutatni, keresni, jó mélyre leásni, és a semmiből újra kezdeni mindent, nem is beszélve arról a tekintélyes késedelemről, amely engem valódi szaktársaimmal szemben terhelt, és amit be kellett hoznom, mielőtt kísérletet teszek, hogy az ő rangjukat utolérjem. Csak hosszú idővel később kezdtem gondolkodni, amikor rászántam magam, hogy lelki fiókjaim mélyéről

összekaparok minden maradékot, hadd lássam, van-e arra mód, hogy továbbvigyem Liszt Ferenc óriásokra méretezett örökségét, annak az embernek zongoraművészi örökségét, aki a zene megszállottja volt, és egyben harcos nemzedékek utódja, szerelmese a gondolatok fölött győzedelmeskedő érzelmeknek, akit szenvedélyei oly lázasán ragadtak különféle irányokba, és akinek oly kevés boldogság adatott meg. Tudtam, hogy több egymásután következő évre lesz szükségem és jó egészségre, ha mindezt valóra akarom váltani... még nagyon messze voltam tőle.”

Cziffra első párizsi koncertjének honoráriumából egy gépkocsit vett ajándékba Ferencynek – újabb balladaszerű vonás. De hát – mint az Liszt Ferenc kedvenc mondása volt – a nemesség kötelez.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu